

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра фізичної географії та картографії

До захисту допустити
Зав. кафедри _____ доцент **Анатолій БАЙНАЗАРОВ**
« _____ » _____ 2024 р.

**КАРТОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЗОВНІШНІХ МІГРАЦІЙ
НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Виконав: студент 2-го курсу д.ф.н,
групи ГД- 21
спеціальність: 106 Географія
освітня програма: Картографія, геоінформаційні
системи і дистанційне зондування Землі
Микита Андрійович ГОНЧАРОВ
Науковий керівник:
доцент, к.геогр.н. **Наталія ПОПОВИЧ**

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК **Олександр САВВІЧ**

Секретар ЕК **Тетяна БУЛГАКОВА**
« _____ » _____ 2024 р.

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	5
1.1. Визначення та класифікація видів міграція населення.....	5
1.2. Фактори, що впливають на зовнішні міграції населення.....	15
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ЗОВНІШНІ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	23
2.1. Аналіз динаміки зовнішніх міграційних потоків населення України в ХХІ сторіччя.....	23
2.2. Зовнішні міграції українського населення з початку повномасштабної війни: географічні напрямки та соціально-економічні чинники.....	28
2.3. Досвід картографування зовнішніх міграцій.....	39
РОЗДІЛ 3. УКЛАДАННЯ Й АНАЛІЗ КАРТ СУЧАСНИХ ЗОВНІШНІХ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	46
3.1. Інформаційна база картографування. Державні та міжнародні джерела даних про зовнішню міграцію.....	46
3.2. Укладання та аналіз карт зовнішніх міграцій населення України з початку повномасштабної війни.....	51
3.3. Потенційні наслідки зовнішніх міграцій для розвитку України.....	59
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

З 24 лютого 2022 року триває широкомасштабна агресія росії проти України. Війна починає впливати на душевний стан громадян, життя і побут, а також на громадську думку, зв'язок міжсоціальних відносин, соціально-економічне становище, зайнятість, громадську активність. Масштаби цих змін дійсно безпрецедентні як для України, так і для Європи в перспективі десятиліть. Так, наприкінці лютого мільйони українців вимушені були покинути свої домівки та перебратися жити у більш безпечні райони держави та навіть закордон. Європейські країни являються солідарними з Україною та вже майже 3 роки надають тимчасовий захист та соціальну і гуманітарну підтримку нашим громадянам, які перебувають у країнах Європи.

Отже, **об'єктом** дослідження визначаємо зовнішні міграційні потоки населення України від початку повномасштабного російського вторгнення, а **предметом** – картографування вимушених зовнішніх міграції населення України.

Метою цієї роботи є дослідження зовнішніх міграцій населення України з 24.02.2022 р. та укладення карт за результатами дослідження. Відповідно до мети були поставлені наступні **завдання**:

- 1) дослідити поняття зовнішньої міграції та її види, фактори що впливають на неї;
- 2) проаналізувати досвід укладання карт зовнішніх міграцій населення;
- 3) схарактеризувати зовнішні міграції населення України до початку та під час повномасштабного вторгнення російської федерації.
- 4) укласти та проаналізувати карти вимушених зовнішніх міграцій населення України.

Для проведення дослідження було застосовано такі **методи**: статистичний оскільки інформація стосовно зовнішніх міграції переважно зібрана у вигляді щорічних / помісячних статистичних звітах на різних ресурсах, аналізу – для систематизації та узагальнення матеріалів дослідження, порівняння,

картографічний метод використовувався для подальшої візуалізації отриманих результатів дослідження.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 71 сторінку, у тому числі 2 таблиці та 17 рисунків. Список використаних джерел містить 50 найменувань.

Результати дослідження були опубліковані у збірнику щорічної Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Географічні дослідження: історія, сьогодення, перспективи», присвяченої пам'яті проф. Г. П. Дубинського, у 2023 р [3].

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Визначення та класифікація видів міграції населення

Постійний рух населення, що охоплює природну, просторову та соціальну мобільність, є фундаментальним аспектом людського існування. Ці три форми мобільності відіграють вирішальну роль у формуванні чисельності, складу та динаміки населення країни, а також його взаємодії з іншими соціальними системами. Розвиток і прогрес суспільства залежать від безперервного руху людей, що спричиняє як кількісні, так і якісні перетворення. Наслідки цих змін залежать від рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин.

Міграція та природний рух населення стали важливою проблемою сучасного суспільства, підкреслюючи демографічні виклики, з якими стикається людство. Феномен міграції є природним процесом, хоча й складним та стійким до прямих маніпуляцій. Однак він вимагає постійної уваги з боку всіх націй, оскільки глибоко впливає на різні аспекти, такі як траєкторія економічної політики країни, суспільний прогрес, динаміка населення, збереження національної культури та вплив іноземних держав на ці вищезгадані фактори.

Вивчення міграції населення є багатогранним соціальним явищем, яке привертає увагу багатьох наукових дисциплін, зокрема історії, права, економіки, демографії, географії та соціології. Саме визначення «міграції» є відкритим для тлумачення, що призводить до різних точок зору на природу цього складного явища та в результаті до різних концептуальних рамок для його розуміння.

Протягом історії людства переміщення людей відігравало значну роль у формуванні нашої спільної історії. Людська міграція була постійним явищем, незалежно від того, зумовлена вибором чи примусом. У стародавні часи різні фактори, такі як військові завоювання, дослідження незвіданих територій, зміни клімату та дефіцит ресурсів, стимулювали переміщення населення.

Колонізація слаборозвинених територій заможними метрополіями зрештою призвела до того, що міграція стала як методом, так і наслідком цієї

колонізації. Створення національних держав і визначення кордонів полегшили реєстрацію та документування перетину кордону, що стало початком міжнародної міграції.

У своєму найширшому визначенні міграція стосується акту переселення, що включає переміщення осіб і безпосередньо пов'язане зі зміною місця проживання або послідовним поверненням до початкового місця проживання. На це складне соціально-економічне явище впливають переважно зміни в економічній структурі та ефективності праці, а також соціальна мобільність і мобільність робочої сили населення. Ці чинники формують характер, напрямки і масштаби міграції.

Наприкінці XIX століття англійський вчений Е. Равенштайн першим ввів у науковий обіг поняття «міграція», працюючи над працею «Закони міграції». На думку автора, міграція – це постійне явище, яке формується взаємодією чотирьох ключових факторів: початкового місця проживання мігранта, стадії міграції, умов після прибуття в місто призначення та індивідуальних факторів.

А. Хомра дає пояснення міграції населення, яка передбачає переміщення індивідів з одного місця проживання в інше. Однак важливо розширити сферу дії цієї зміни за межі лише зареєстрованого місця перебування особи та врахувати загальну сферу її діяльності. Крім того, український науковець подає класифікацію різних типів міграції та висвітлює основні принципи реалізації успішної міграційної політики [32].

Поняття міграції не має чіткого визначення, як зазначає Дж. І. Кларк, англійський вчений. Хоча багато хто сприймає це як акт переїзду в інше місце проживання на тривалий термін, немає єдиної думки щодо його значення. Виходячи з цього розуміння, слід включити різні форми пересування, такі як постійне переміщення з метою працевлаштування, тимчасові подорожі з метою туризму та щоденні поїздки потягом. Кларк вважав, що складність явища міграції перешкоджає єдиному визначенню, оскільки вона охоплює широкий спектр факторів. Отже, визначення людської міграції залишається невизначеним і ненадійним [37].

Аналіз, проведений Ньюманом, Дж. Л. та Мацке, Г. Е. заглибився в концепцію міграції з метою критичного аналізу. Вони підкреслили, що більшість визначень міграції наголошують на ідеї постійної або напівпостійної зміни місця проживання, що є відмінним фактором від щоденних переміщень населення. Остання категорія охоплює рутинні дії, як-от поїздки на роботу, поїздки за покупками та відпустки, які не передбачають зміни місця проживання. І міграція, і щоденні переміщення підпадають під більш широке поняття «мобільності населення». Щоб внести ясність у визначення, вони поставили кілька запитань, що стосуються тривалості зміни місця проживання, наміру переїзду, відстані, яку подолав мігрант, і меж облікової одиниці, яку перетнув мігрант. Що стосується довших періодів часу, що перевищують один рік, вони помітили, що певні групи, такі як цигани в Європі, не поселяються в певному місці більше ніж на рік. Отже, ці групи будуть виключені з вищезазначеного обмеження на основі визначення [43].

Швець тлумачить поняття "міграція" у ключі правових зв'язків, що виникають не внаслідок самого процесу, а внаслідок перетину кордонів адміністративно-територіальних утворень внаслідок зміни постійного або тимчасового місця проживання особи та включають створення, здійснення, зміна та припинення належного правового статусу особи. Що стосується сутності самих процесів міграції, то це передбачає перерозподіл населення на основі «принципу тяжіння-відштовхування» з теорії зв'язку міграційної системи, а також підтримується теорією асиміляції та теоріями, орієнтованими на культури та етносоціології.

В основі змісту самих міграційних процесів лежить перерозподіл населення за принципом «тяжіння-відштовхування» теорії міграційної системи зв'язків, асиміляційної теорії, теорії культурно-етносоціологічного спрямування. Поштовх, отже, є її негативним аспектом, а фактор привабливості – позитивним, але саме для країн-донорів міграції така схема за своїми наслідками ідентична; Країни-реципієнти міграції віддзеркалюють ці фактори, полярно протилежні. А якщо говорити про європейські країни, то немає таких, які б класично називали

донорів чи реципієнтів щодо будь-яких міграційних процесів. Крім того, як доповнення до цього комплексу двох ролей, що розглядаються, відзначається поява третього аспекту, а саме транзитних країн [33].

Під міграцією слід розуміти будь-яку просторову мобільність у країні, внутрішньо- чи міжгалузеве переміщення, зміну просторового положення мігрантів щодо територіально фіксованих структур населення [22].

Характеристики міграційної поведінки можна визначити як галузеві характеристики, правові ознаки та форми участі в міграційному процесі, які по суті виступають як базові характеристики міграційного руху населення та породжують специфіку міграційного потоку, який визначає тип міграції, про який йдеться. До галузевих (адміністративних) критеріїв відноситься перетин адміністративного кордону певної держави та відповідне громадянство мігрантів. Міжнародна практика зазвичай виділяє внутрішню міграцію, зовнішню міграцію та транзитну міграцію. Внутрішня міграція зазвичай визначається в міжнародній практиці як переміщення населення в межах адміністративних і територіальних кордонів держави, тоді як зовнішня міграція визначається як перетин національного кордону країни з метою переміщення її населення в іншу державу. До зовнішньої міграції також відноситься транзитна міграція, тобто перетин адміністративних кордонів будь якої країни та проживання мігрантів на території будь-якої третьої країни під час міграції до країни перебування [29].

Враховуючи вищезазначені тези у широкому розумінні під поняттям зовнішня міграція ми розуміємо переміщення населення з однієї країни в іншу зі зміною постійного місця проживання на постійній основі чи тимчасово.

У XIX–XX століттях у результаті утворення національних держав утверджуються принципи громадянства та особистої свободи, встановлюються кордони окремих країн, а отже, виділяються три основні складові міграції – країна походження, країна місця призначення та самого мігранта, також широко вживані нині поняття еміграції та імміграції [9].

На думку Малиновської О.А. зовнішня (міждержавна) міграція – переїзд з однієї держави на територію іншої на постійне або тимчасове проживання. У 1910 році число таких мігрантів, тобто осіб, які проживають не в тих країнах, де вони народилися, становило 33 мільйони в усьому світі. Через 55 років ця цифра подвоїлася і в 1965 р. становила 65 млн. Однак у 1990 р. у світі було вже 120 млн, а на початку XXI ст. – 175 мільйонів мігрантів [12].

Міжнародна міграція складається з еміграції та імміграції. Термін «еміграція», застосовуваний найбільш правильно до остаточного, незворотного переміщення, часто застосовується для позначення всіх форм переміщення, які правильніше було б назвати тимчасовими. Однією з найпоширеніших форм міграції є трудова міграція або переміщення в пошуках роботи (міграція робочої сили). У всьому світі кількість трудових мігрантів становить не менше 70 мільйонів.

Для повного розуміння поняття зовнішня міграція слід детальніше дослідити вищезазначені поняття. У науковій літературі еміграція часто визначається як:

- 1) транскордонне (вимушене або за власним бажанням) переміщення з метою довгострокового або короткострокового проживання з економічних, політичних, релігійних причин;
- 2) місце або період перебування за межами країни проживання після такого переселення;
- 3) група емігрантів, які проживають у якійсь країні.

Імміграція визначається як транскордонне (вимушене або за власним бажанням) переміщення громадян однієї держави з метою довгострокового або короткострокового проживання в іншій країні, зазвичай з економічних або політичних причин [24].

Ми виступаємо за дещо ширше поняття еміграції насамперед як соціального процесу. Еміграція визначається як добровільний або вимушений перетин адміністративного кордону взагалі, незалежно від того, тимчасово чи назавжди, законно чи нелегально, окремими особами чи групами осіб із країни

їхнього попереднього проживання до іншої країни з метою подальшого перебування. Отже, емігрант – це особа, яка емігрувала, а іммігрант – особа, яка іммігрувала. У кожному випадку міграційного процесу є момент, коли емігрант стає іммігрантом, що змушує еміграцію змінюватися на імміграцію, і це момент, коли перетинається адміністративний кордон [11].

Обговорюючи міграцію в довідковій літературі, прийнято класифікувати її на різні типи. До них належать зовнішні міграції, що охоплюють континентальні та міжконтинентальні переміщення, а також внутрішні міграції. Міграція також може бути класифікована як організована і неорганізована, добровільна або вимушена, наприклад, міграція робітників, спеціалістів, біженців. Інші класифікації включають зворотну міграцію та незворотну міграцію. Крім того, міграція може бути класифікована як маятникова, яка триває до одного місяця, сезонна, яка триває від одного місяця до року, довгострокова, яка триває більше року, і постійна міграція, яка передбачає відсутність повернення на вихідне місце. [46].

У науковій літературі представлені різноманітні класифікації міграцій, які часто призводять до суперечливих описів цього складного соціально-економічного явища. У своїй роботі С. В. Бондирєва та Д. В. Колесов окреслюють ряд типів міграцій, включаючи внутрішньодержавні та міждержавні, внутрішні та зовнішні (всередині та між регіонами країни), постійні та тимчасові, близькі та далекі, суверенні та вимушені, політичні та економічні, успішні та невдалі, якісні, законні та нелегальні, індивідуальні та масові, одноразові та багаторазові, підготовлені та не підготовлені, маятникові та сезонні міграції.

На думку І. В. Івахнюка, міжнародну міграцію можна розділити на кілька типів. До них відноситься не повернена міграція, яка охоплює еміграцію, імміграцію та шлюбну міграцію. Постійна або довгострокова міграція відноситься до осіб, які переїжджають на рік або довше, згідно з класифікацією ООН, або індивідуально в інші країни. Короткострокова міграція складається з таких підвидів, як сезонна міграція, маятникова міграція та епізодична міграція, яка включає ділові, туристичні, спортивні та релігійні поїздки. Міжнародну

міграцію також можна класифікувати на вимушену міграцію, яка спричинена стихійними лихами, військовими діями, політичними чи іншими переслідуваннями, та добровільну міграцію, яка включає економічну міграцію, трудову міграцію та нелегальну міграцію.

С. О. Мосьондз розмежовує міграційні потоки на зовнішні та внутрішні переміщення. Зовнішня міграція стосується еміграції та імміграції, тоді як внутрішня міграція передбачає переміщення всередині країни. Міграцію можна далі класифікувати як постійну або оборотну, причому постійна міграція є незворотною, а оборотна – тимчасовою. Крім того, міграція може бути добровільною або вимушеною. Мосьондз пропонує поділити міграційні потоки на шість типів: мігранти, постійні мешканці та зареєстровані трудові мігранти, нелегальні мігранти, шукачі притулку, біженці, фактичні біженці.

Останні досягнення експертів ООН у класифікації мігрантів мають вирішальне значення для розуміння різних форм міграції. Вони визначили п'ять окремих категорій мігрантів:

- 1) особи з іноземних країн, яким надано дозвіл на в'їзд з метою навчання;
- 2) мігранти, які прибувають у пошуках можливостей працевлаштування;
- 3) мігранти, які в'їжджають в країну для возз'єднання з членами сім'ї або створення нових сімей;
- 4) мігранти, які в'їжджають до країни з наміром постійного поселення;
- 5) особи з іноземних держав, яким надано дозвіл на в'їзд з гуманітарних причин, наприклад біженці та шукачі притулку.

Міжнародна організація праці (МОП) класифікувала сучасну міжнародну міграцію на п'ять основних типів. Перший тип складається з працівників, які мають контракт із зазначенням терміну перебування в країні перебування. Ці працівники, як правило, є сезонними працівниками, які беруть участь у збиранні врожаю, а також некваліфікованими або низькокваліфікованими працівниками на допоміжних роботах, таких як туризм. До другого типу належать професіонали, які мають високий рівень підготовки, освіти, кваліфікації та досвіду роботи. До цієї групи входять викладачі та студенти.

У наш час явище міждержавної міграції набуває дедалі більшого рівня складності. Особливе занепокоєння викликає проблема виїзду висококваліфікованих спеціалістів із рідних країн, що зазвичай називають «витоком мізків». Цей специфічний тип еміграції має певні негативні наслідки. Ці наслідки охоплюють зниження інтелектуальних можливостей населення як у найближчому, так і у віддаленому майбутньому, а також втрату уваги суспільства до науково-технічного прогресу, що призводить до збільшення розриву між розвиненими країнами та іншими.

Термін «інтелектуальна міграція» стосується переміщення висококваліфікованих науковців та педагогів, які займаються науковими дослідженнями, розробками та пов'язаними з ними послугами. На даний момент існує дві основні наукові теорії, які мають на меті з'ясувати феномен інтелектуальної міграції, хоча вони представляють протилежні точки зору. Концепція обміну мізками передбачає, що люди мігрують у пошуках нових можливостей працевлаштування, які відповідають їхньому професійному досвіду та кваліфікації. І навпаки, концепція марнотратства розуму розглядає інтелектуальну міграцію як згубну втрату для всієї робочої сили країни-експортера.

З початку 1990-х років в Україні спостерігається значне зростання міграції науковців, особливо серед докторів наук у різних галузях, які вирішили працювати за кордоном. Основними напрямками міграції залишаються Німеччина, Ізраїль та Сполучені Штати Америки (США). США, зокрема, успішно залучають талановитих людей із країн Східної Європи, які мають сформовані наукові установи. У результаті приблизно половина викладачів у галузі природничих наук складається з іноземних студентів та співробітників-іммігрантів.

До третього типу належать нелегальні іммігранти, які є іноземцями, зайнятими трудовою діяльністю з простроченими або туристичними візами. Ця група присутня у великій кількості в таких країнах, як США, Європа, Японія, Південна Америка і навіть Африка. Четвертий тип відноситься до іммігрантів,

які переселяються на постійне місце проживання. Ця група в першу чергу націлена на переміщення в промислово розвинені країни. Нарешті, п'ятий тип – це біженці, які змушені емігрувати зі своїх країн через загрози їхньому життю та діяльності.

Давайте розглянемо цей конкретний приклад переселення внаслідок непередбачених військових дій. Особа з однієї країни зазнає втрати роботи, часткової або повної втрати майна, та загрозою життю і здоров'ю. Враховуючи участь сусідніх прикордонних держав у військових діях, що тривають, тривалість таких дій залишається невизначеною. Отже, людина вирушає в подорож через численні кордони разом із співгромадянами, долаючи значну відстань від рідної країни. Після прибуття в нову країну вони проходять державну реєстрацію, отримують статус біженця, отримують роботу, співпрацюють і спілкуються з місцевими жителями і, зрештою, влаштовуються на постійне місце проживання. Цей приклад охоплює різні аспекти міграції, включаючи політичну, трудову, вимушену, міжурядову, міжміську, тривалу, незворотну, несанкціоновану, спонтанну, масштабну, разову, некваліфіковану, пряму та успішну міграцію. Отже, досліджуючи міграції населення, дослідники повинні ретельно розглядати та класифікувати осіб, які перетинають кордони в кількох напрямках, а не зосереджуватися лише на одному типі міграції, наприклад трудовій чи політичній міграції [26]. Враховуючи вищезазначені фактори та причини міграцію можна класифікувати наступним чином (рис 1.1).

Досліджуючи різні класифікації міграції, надані різними авторами, стає очевидним, що існують як унікальні, так і спільні характеристики. У термінології, що використовується, є випадки вільного використання та навіть протиріччя, зокрема щодо таких термінів, як форма, вид, різноманітність, міграційний потік, міграційні процеси, а також варіації в тлумаченні зовнішньої та внутрішньої міграції, міграції та переміщення.

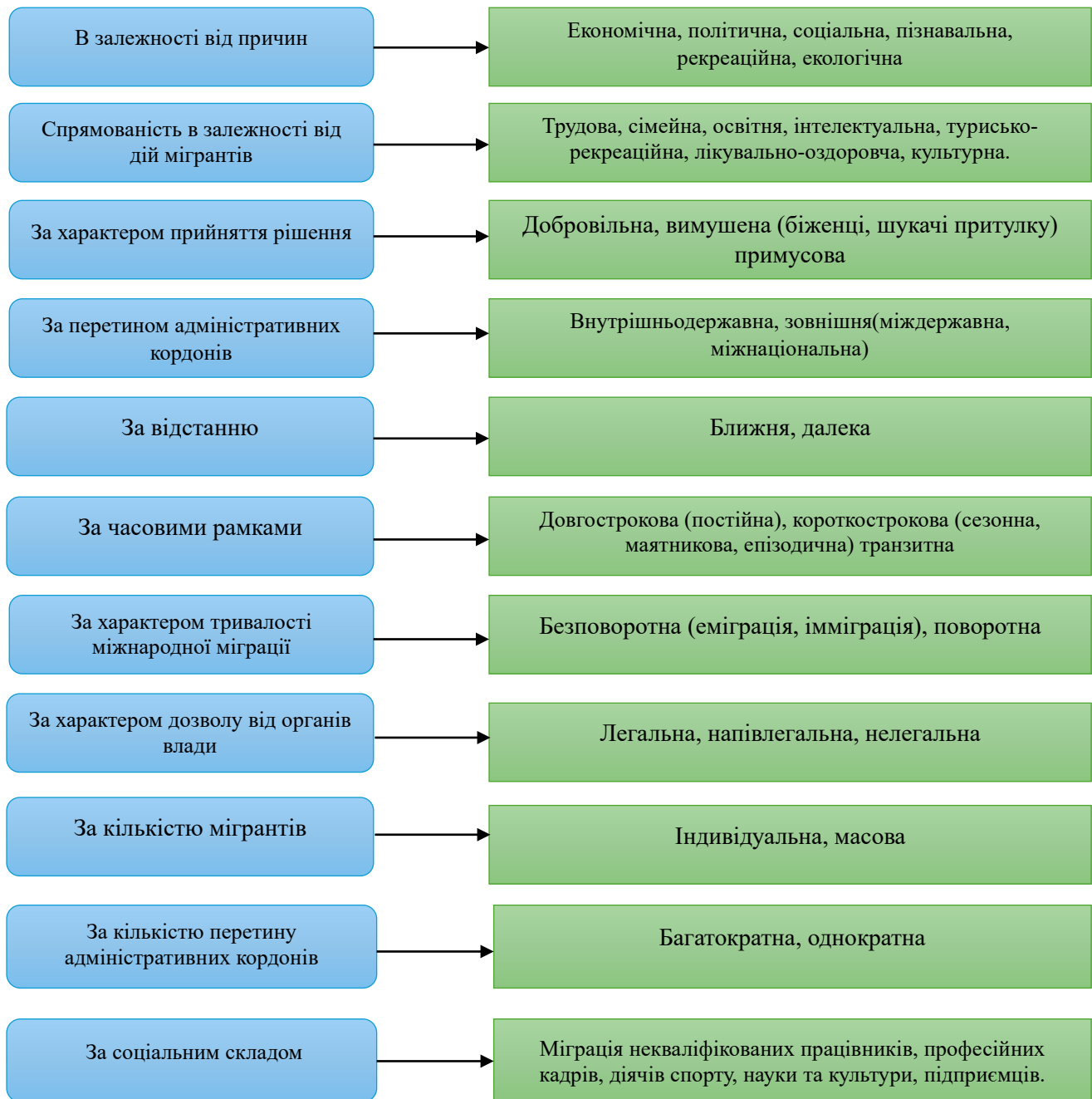

Рис. 1.1. Класифікація причин міграції

1.2. Фактори, що впливають на зовнішні міграції населення

Вирішальною рисою теорії міграційного процесу є чинники міграції як комплексу взаємодіючих умов існування, які визначають цей процес і впливають на його якісні та кількісні характеристики. Фактори, що діють на процес міграції населення, пов'язані з об'єктивним середовищем існування людини, на відміну

від причин міграції, які невіддільні від психіки людини, її свідомості, сприйняття нею дійсності. Причини міграції будь-якого населення є лише реакцією індивіда (його потреб, ціннісних орієнтацій, установок) на чинники, що взаємодіють з цим явищем. Звертаємо увагу, що в деяких наукових джерелах спостерігається виявлення факторів і причин. Вважаємо такий підхід некоректним, хоча загалом ототожнення чи змішування категорій «фактор» і «причина» припустимо у викладі ряду природничих наук під час дослідження, присвяченого процесам міграції [27]. Фактори міграційного процесу багатогранні і не могли не вплинути на його класифікацію залежно від того, на якій основі проводиться класифікація. Деякі приклади наведено тут:

1. Залежно від можливості регулювання впливу факторів, що діють на процес міграції:
 - контрольовані;
 - неконтрольовані;
 - частково керовані, опосередковано керовані.
2. Залежно від часу, протягом якого діють фактори:
 - постійні фактори;
 - повільно змінювані фактори;
 - зміни факторів.
3. Залежно від характеру чинників та їх зв'язку з механізмом детермінації міграційних потоків:
 - особливості-умови;
 - структурні фактори.
4. Залежно від ступеня залученості особи в міграційний процес:
 - суб'єктивні фактори;
 - об'єктивні фактори (природні та соціальні)
5. Залежно від ступеня сприйняття індивідом міграції:
 - позитивні фактори;
 - негативні фактори.
6. Залежно від мотиваційного ефекту на індивідуальному рівні:

- чинники привабливості;
- стимулюючі фактори.

7. Залежно від рівня впливу на міграційні процеси:

- на макрорівні;
- на мезорівні;
- на мікрорівні.

У цілому, систематизувавши різні підходи до класифікації чинників міграції, можна зробити висновок, що найбільш поширеною є класифікація за причинами-цілями міграційних процесів. У цій класифікації можна виділити наступну групу чинників:

- група економічних чинників;
- група політичних та правових чинників;
- група соціальних чинників;
- група демографічних чинників;
- група соціальних чинників;
- група етнічних чинників;
- група особистісно-психологічних чинників.

Використання кожної з цих груп у межах країни чи конкретної території/регіону дозволить найбільш повно вивчити міграційні процеси, що відбуваються, та виробити ефективну міграційну політику для управління ними [26].

Економічні чинники (безробіття, рівень заробітної плати, галузевий склад економіки, економічний розвиток територій, інвестиційна привабливість територій тощо), як можна зрозуміти з їх назв, стосуються різних економічних умов. Якщо вони несприятливі та існує ризик їх подальшого погіршення, вони можуть сприяти еміграції населення до країн з кращими умовами для економічної діяльності.

Економічні чинники лежать в основі трудової міграції та створюють економічних мігрантів. Останній термін може краще виглядати як трудові мігранти. В економічній (трудовій) міграції відбувається масове переміщення

населення з країн з низьким і середнім рівнем доходу в країни з вищим доходом («з півдня на північ», з південних штатів у більш розвинені штати на півночі). Економічних мігрантів спонукають до міграції перспективи підвищення заробітної плати в країні перебування, пошук кращих можливостей працевлаштування тощо. Більшість із цих мігрантів користується легальними шляхами міграції, що дає змогу отримати надійні статистичні дані про їх перебування в приймаючій країні.

Згідно зі звітом за 2019 рік «Глобальні оцінки щодо міжнародних трудових мігрантів: результати та методологія», міжнародні трудові мігранти становлять майже 5 % загальних трудових ресурсів, та являються невід'ємною частиною світової економіки. За 2017-2019 роки кількість трудових мігрантів зросла з 164 млн до 169 млн осіб [39]. Найбільша кількість трудових мігрантів фіксується у країнах Європейського Союзу та США. Економічна міграція приносить користь приймаючим країнам – омолоджує робочу силу та посилює трудові сектори (наприклад, сільське господарство, будівництво та сферу послуг), витісняючи підприємництво, дозволяючи функціонувати системам соціального захисту, і навіть допомагаючи задовольнити потреби персоналу.

Це також корисно для країн походження мігрантів, наприклад, грошові перекази, які мігранти надсилають додому своїм сім'ям, інвестиції, технології та важливі навички, які надходять від мігрантів, які повертаються, та спільнот співвітчизників за кордоном (діаспор) [42]. Варто зазначити, що протягом останніх десятиліть відбулося врівноваження потоків трудової міграції «з півдня на північ» і «з півдня на південь».

Інститут міграційної політики стверджує, що міграція між країнами, що розвиваються, ґрунтується на географічному розташуванні, ідентичності, нерівності доходів і сезонній еміграції чи імміграції. Таким чином, 80% міграції Південь-Південь відбувається між сусідніми країнами, де проживає спільна культурна група [36]. Тенденції очікують збільшення економічної міграції з півдня на південь після завершення військових конфліктів у цих регіонах, оскільки міграційні бар'єри з півдня на північ значно нижчі. Ці мігранти з півдня,

як правило, менш кваліфіковані, ніж мігранти з півночі, і тому мають менше шансів мігрувати до країн із все ще вищими доходами. Крім того, процес трудової міграції для північної частини ускладнюється масовими припливами людей, тобто людьми, які тікають від військових битв, багато з яких спалахнули з новою ефективністю в останні роки та додали до загальної кількості переміщених осіб у всьому світі.

Соціальні чинники. Другою за поширеністю групою в науковій літературі є група соціальних факторів, що визначають сектор як систему, сформовану відповідно до матеріальних і духовних потреб, у тому числі населення. Соціальний сектор включає: організації охорони здоров'я (лікарні, поліклініки, медичні центри, лабораторії); соціально-побутові організації (надають матеріальну допомогу людям похилого віку, особам, які втратили працездатність, самотнім матерям, безробітним, бездомним); освітні організації (дитячі садки, школи, гуртки за інтересами, коледжі, університети); спортивні організації (спортивні клуби, футбольні та хокейні ліги, спортивні школи, секції, центри); установи культури (палади культури та будинки культури, музеї, цирки, парки культури та відпочинку, театри, галереї, концертні зали, ботанічні сади,); культурно-оздоровчий комплекс; культурно-оздоровчий комплекс, міська інфраструктура та інше.

Найбільшу роль у напрямках і обсягах міграційних потоків відіграє місце доступності житла на основі соціальних факторів, що охоплюють загальну забезпеченість населення житлом, ціну житла, комфортність, обсяг житлового будівництва, якість і рівень інфраструктура тощо. Освіта є наступним визначальним фактором міграції після житлових умов. У той час як проблеми з житлом стимулюють міграцію дорослих, освіта насамперед змушує молодь змінювати країну проживання. Медична сфера також має значення (наявність медичних закладів і персоналу в приймаючих країнах, рівень витрат на охорону здоров'я тощо). Чим старшою стає людина, тим більше уваги вона приділяє своєму здоров'ю, що також впливає на бажання отримати послуги, недоступні в країні проживання. Переважно такі соціальні чинники, які спонукають до

міграції, впливають із людських потреб і прагнень покращити якість життя [20.].

Екологічні чиники. Одними з перших в історії людство зіштовхнулося з екологічними факторами. Їхній вплив разом із деградацією природного середовища (а точніше зі зміною клімату) спричинив не лише найдавніші міграції людей, які почалися приблизно 2 мільйони років тому, але й суттєво вплинув на Велике переселення племен і народів Європи IV-VII ст. З усіх факторів навколишнього середовища найнебезпечнішим є зміна клімату.

У 2019 році глобальна кількість кліматичних мігрантів у світі досягла 18,2 мільйона. Як наголошується у звіті Світового банку «Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration» [41], зміна клімату виступає сильним рушієм міграції через знищення джерел доходу для населення та різке погіршення якості життя у найбільш вразливих регіонах. до його впливу. До 2050 року їх кількість може скласти 86 мільйонів кліматичних мігрантів, в Африці на південь від Сахари мільйонів. У Східній Азії та Тихоокеанському регіоні - 49 млн. у Південній Азії 40 млн. у Північній Африці, 19 млн. у Латинській Америці та 17 млн. у Східній Європі та Центральній Азії понад 5 млн. осіб.

Навіть якщо ті, хто постраждав від зміни клімату, мігрують лише на короткі відстані в межах країни, вони вже спричиняють зміни в соціальних, політичних та економічних структурах нових приймаючих регіонів. Дуже важливо підкреслити зростаючу небезпеку соціальних конфліктів, щойно екологічні емігранти перетворюються на племена, етнічні та релігійні групи, які ведуть окремий спосіб життя та змушені залишати свої традиційні місця проживання.

У «Глобальній доповіді про внутрішні переміщення» зазначено, що через стихійні лиха, більшість з яких були шторми, урагани та повені, у 2020 році 30,7 мільйона осіб залишили місця постійного проживання [40]. З кожним роком вплив зміни клімату все більше відчуває на собі населення Землі. З усіх регіонів на землі країни Карибського басейну зафіксували найбільший набір вразливості до природних небезпек. Оскільки понад дві п'ятих населення Карибського

басейну проживає в місцях, які чутливі до підвищення рівня моря, будь-яка катастрофа в цьому регіоні викликає масові переміщення людей.

Політичні та правові чинники. Найбільш значущим у цій групі є рівень правового чинника, який ідентифікуватиме законодавче забезпечення регулювання міграційного порядку, розробленого між країнами однієї чи іншої міграційної системи. Слід мати на увазі, що термін міграційна система слід розуміти в більш широкому значенні. Як приклад можна навести розмову про європейську міграційну систему та відповідний міграційний порядок, що відображає «політику щодо мігрантів», узгоджену більшістю європейських країн, закріплену в ряді взаємних політичних і правових актів, що діють на їх території. Другий чинник – політичний і пов'язаний з настроями в країні. Населення не завжди сприймає зміни, що відбуваються на батьківщині.

Зміни в системі правління чи державному устрої, політичні репресії, вплив пропаганди засобами медіа – усе це значною мірою сприяє міграційній активності населення. Наприклад, з росії виїхало понад 300 тисяч осіб, які не підтримують політику уряду та президента щодо України. Так виникає явище політичної еміграції.

Демографічні чинники. Демографічна структура населення заслуговує на визнання як один із ключових чинників, що впливають на міграцію та її мобільність. Чисельність, приріст і віковий склад населення є одними з найчастіше досліджуваних аспектів у цій сфері. Зокрема, вікова структура може вважатися найважливішим узагальнюючим фактором. Вищі показники народжуваності зумовлюють зростання молодого населення, створюючи так званий "молодіжний бум", який потенційно підвищує міграційний потенціал країни. Молодь може мігрувати у пошуках якісної освіти чи професійних можливостей. Гендерні показники також надають змогу оцінити рівень міграційних процесів. Диспропорції у гендерній структурі населення, особливо за умов обмежених економічних перспектив у рідній країні, можуть спонукати безробітну молодь, не обтяжену сімейними зобов'язаннями, шукати нові можливості в інших регіонах, що сприяє міграційним тенденціям.

Низькі показники народжуваності та смертності в економічно розвинених країнах свідчать про «старіння населення», що стимулює ці країни до впровадження сприятливої міграційної політики. Міграція також залежить від високої частки непрацездатного населення: чим вищий цей показник, тим більший дефіцит робочої сили, який потребує заповнення залученням працівників із-за кордону. Наприклад, Польща активно залучає українських працівників, оскільки багато польських громадян через відкриті кордони переїхали на роботу до західноєвропейських країн. На початку 2022 року, навіть у розпал пандемії COVID-19, у Польщі працювало більше ніж 1,5 мільйони українців, цей показник в 2,5 рази більше, ніж той що був зафіксований у 2014 році.

Етнічні чинники. Під етнічними факторами міграції розуміють вплив національних звичаїв та традицій, особливостей духовної і матеріальної культури різних народів на рівень мобільності структури і напрямок переміщення. До цієї категорії зараховують вплив міжетнічних конфліктів, що створюють глобальні потоки вимушених переселенців і біженців. Етнічна приналежність, ймовірно, залишається найчастішою причиною конфліктів у світі. Етнічні конфлікти часто виникають через конкуренцію за блага як-от якісна освіта, житло та робота. Проблема міграції з етнічних причин полягає в тому, що це знижує етнічну однорідність приймаючих держав через інтеграцію нових етнічних груп. За досвідом, етнічні спільноти схильні відокремлюватися від основного населення приймаючих країн, формуючи діаспори. Такий поділ, незважаючи на наявність в законодавстві багатьох країн антидискримінаційних законів за расовою, етнічною чи національною ознаками, на практиці викликає безліч труднощів, етнічні іммігранти вважають за краще покладатися на себе, своїх родичів чи співвітчизників [26].

Особистісно - психологічні чинники. Ключові психологічні чинники, що впливають на міграційні процеси, включають інтелект, риси особистості, систему мотивів, цінностей та установок. Наприклад, мігранти, для яких важливий саморозвиток та матеріальні цінності, частіше схильні до міграції, ніж

ті, чия мотивація є консервативною. Особистісні фактори визначаються тим, як індивід сприймає певні сили, що спонукають його до міграції. Людина оцінює ці сили за категоріями переваг і недоліків: переваги підтримують бажання мігрувати, тоді як недоліки заважають цьому. Вплив цих факторів варіюється в залежності від психологічних характеристик особи, тому особистісні та психологічні фактори розглядаються разом як єдина група особистісно-психологічних факторів.

Отже, всі групи чинників діють як на мігранта так і на населення приймаючої країни при цьому спонукаючи корінне населення до подальшої міграції в іншу країну.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ЗОВНІШНІ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз динаміки зовнішніх міграційних потоків населення України в XXI сторіччі

Україна є однією з головних постачальників трудових ресурсів у Європі. Зовнішня трудова міграція стала невід'ємною частиною сучасної економічної реальності. Її формування відбувалося в умовах економічних викликів перехідного періоду, що супроводжувалися низьким рівнем оплати праці в офіційному секторі економіки, зростанням безробіття, поширенням бідності та суттєвою майновою нерівністю серед населення. Із початком економічного пожвавлення ситуація на ринку праці покращилася: рівень життя зріс, безробіття та неповна зайнятість значно зменшилися, заборгованість із виплати заробітної плати скоротилася, а доступ до товарів тривалого користування серед населення став кращим. Водночас більшість соціально-економічних показників усе ще залишаються далекими від європейських стандартів. Значний розрив у рівнях заробітної плати між Україною та іншими країнами (особливо з урахуванням конвертації у валюту за офіційним курсом) продовжує стимулювати українців шукати кращі умови праці за кордоном [8].

Геополітичні зміни значного масштабу впливають на всі аспекти життя суспільства, включно з міграційними процесами. Із розпадом СРСР та здобуттям незалежності Україна зазнала суттєвих змін у характері, інтенсивності й напрямках міграцій населення. Отримавши право на свободу пересування, країна відкрилася для світу.

Україна входить до переліку десяти провідних країн за кількістю міжнародних мігрантів, перебуваючи поруч з такими державами, як Індія, Мексика, росія, Китай, Бангладеш, Пакистан, Філіппіни та Афганістан. Однак слід враховувати, що ці статистичні дані охоплюють усіх осіб, які проживають поза межами країни свого народження. У випадку країн колишнього СРСР значну частину емігрантів, згідно з критеріями Світового банку, становлять люди, які переїжджали в роки існування Радянського Союзу між різними республіками. На

момент переміщення вони вважалися внутрішніми, а не міжнародними мігрантами.

Що стосується чисельності українських мігрантів за кордоном, існують різноманітні оцінки. Станом на 2017 рік, згідно з неофіційними підрахунками, які базуються на даних Державної прикордонної служби, у країнах ЄС, США, Канаді, Австралії та інших державах загалом легально або нелегально проживало понад 7 мільйонів громадян України [25].

Після підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом та наближення до безвізового режиму стимулювали впровадження важливих реформ у сфері регулювання міграції. Водночас події, пов'язані з анексією Криму та збройним конфліктом на Донбасі, стали причиною масових вимушених переселень, економічної кризи та збільшення інтенсивності трудової міграції.

Після впровадження демократичних свобод, включаючи свободу перетину кордону, транскордонна мобільність населення України почала стрімко зростати, в основному завдяки активному перетину західного кордону. У 2013 році, ще до анексії Криму та початку збройного конфлікту на Сході України, кількість поїздок українців до Польщі вперше перевищила кількість виїздів до росії, яка традиційно була найпопулярнішою серед українців завдяки безвізовому режиму, поступово втрачала свою привабливість. Розгортання конфлікту спричинило загальне скорочення міжнародних поїздок, насамперед за рахунок значного падіння кількості виїздів до росії: у 2014 році ця цифра зменшилася майже на третину порівняно з попереднім роком. У той же час потік українських подорожей до країн Євросоюзу продовжував невідмінно зростати: 10,5 мільйонів поїздок у 2014 році, а вже у 2015 році цей показник зріс до 12,5 мільйонів (рис. 2.1).

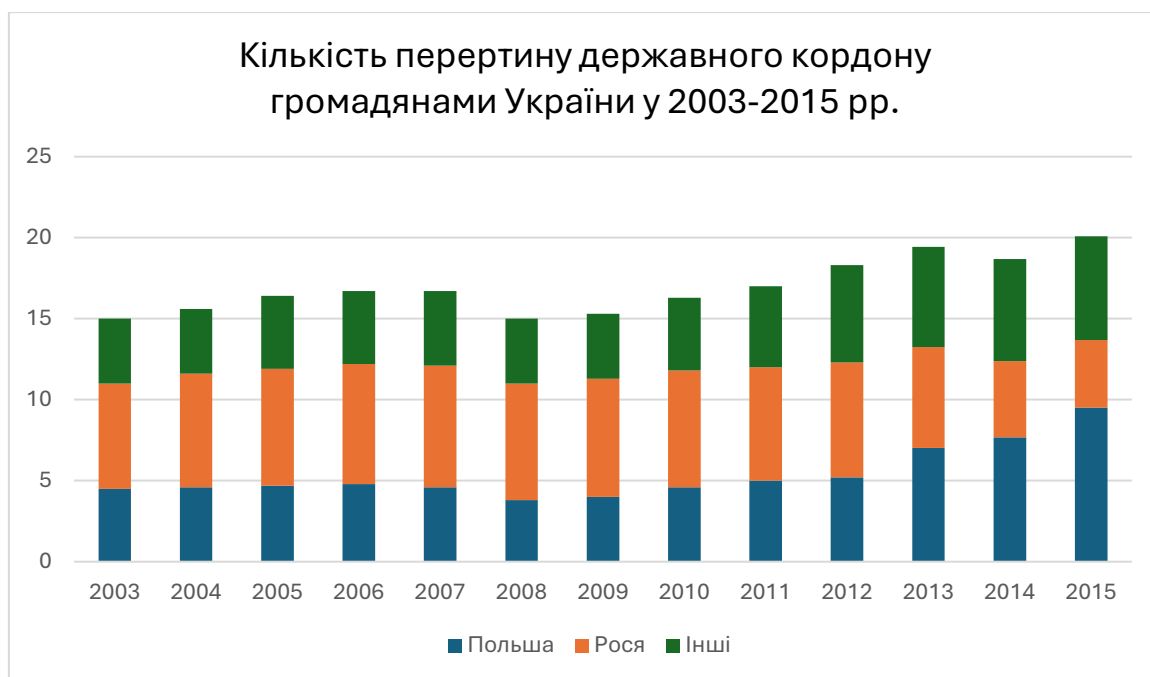

Рис. 2.1. Кількість перетинів державного кордону громадянами України у напрямі виїзду у 2003-2015 рр., млн. разів [5]

У процесі лібералізації візового режиму з Європейським Союзом процедура отримання віз для українців поступово спрощувалася, що сприяло зростанню кількості виданих шенгенських віз. У 2010 році громадяни України отримали 1,28 млн таких віз, а вже в 2013 році цей показник зріс до 1,56 млн. Зокрема, частка багаторазових віз у 2013 році досягла 38,6%. У наступні роки ця тенденція продовжилася: в 2014 році частка багаторазових віз зросла до 52,4%, а у 2015 році – до 56,8%. Це частково пояснює скорочення загальної кількості виданих віз вперше за десятиліття. Так, у 2014 році українцям було видано 1,35 млн шенгенських віз, а у 2015 році – вже 1,19 млн. Іншою вагомою причиною зменшення кількості віз стало зростання частки відмов. Якщо у 2010 році цей показник становив 3,83%, то до 2013 року він скоротився до 1,85%. Однак в умовах війни частка відмов почала знову зростати: у 2014 році вона сягнула 1,97%, а у 2015 році – 3,4%.

Угоди про малий прикордонний рух, підписані Україною та Угорщиною у 2007 році, Польщею та Словаччиною у 2008 році, а також із Румунією у 2014 році, значною мірою сприяють активізації транскордонної мобільності українців

у напрямку ЄС. Вони забезпечують жителям прикордонних районів можливість безвізових поїздок до сусідніх країн, дозволяючи їм заглиблюватися на їхню територію на відстань від 30 км (у Польщі) до 50 км (в інших країнах). Як свідчать результати опитувань міжнародних пасажирів, мешканці 30-кілометрової зони здійснюють близько 65% перетинів кордону з Польщею. Кількість українців, які проживають у країнах Європейського Союзу, постійно збільшується. У 2015 році їх налічували 905,2 тисячі, що дорівнювало понад 6% усіх громадян третіх країн, присутніх на території ЄС. Найбільше українських громадян оселилося в Польщі (336 тисяч), Італії (238 тисяч), Чехії (113 тисяч), Німеччині (112 тисяч), та Іспанії (84 тисячі) [35].

Поєднання здобуття українцями права на вільне переміщення із масштабними трансформаціями економіки призвело до глибоких змін у суспільстві. Ці зміни супроводжувалися суттєвим погіршенням рівня життя, зростанням безробіття та занепадом безоплатної системи освіти й медицини. Унаслідок цього фінансова відповідальність за навчання та лікування лягла на плечі громадян. Невизначеність і брак розвинених кредитних механізмів змушували людей, які прагнули створити власну справу, шукати стартовий капітал самотужки. Водночас перехід до ринкової економіки породив новий попит на дорогі товари – нерухоме майно, автомобілі, побутову техніку тощо. Усі ці фактори підштовхнули населення до трудової міграції за кордон, яка до кінця 1990-х років набула масового характеру, ставши ключовим джерелом доходів для багатьох родин.

За даними дослідження, проведеного в рамках проекту Міжнародної організації з міграції (МОМ) у 2014–2015 роках, близько 700 тисяч українців перебували за кордоном із метою трудової діяльності.

Згідно з даними цього дослідження, серед трудових мігрантів переважна більшість заробітчан є – чоловіки працездатного віку від 30 до 44 років (понад 40%). Значна частина мігрантів походить із західних регіонів України. Щодо освітнього рівня, 41% із них мають середню або середню спеціальну освіту, а 36% – вищу. Основними країнами, куди прямують українські трудові мігранти, є

Польща, росія, Чехія та Італія. Ці країни залучають приблизно 80% як короткострокових, так і довгострокових трудових потоків з України [16].

У 2019 році, до початку пандемії, громадяни України здійснили майже 30 мільйонів виїздів за межі країни. Значне зростання кількості закордонних подорожей суттєво сприяло впровадження безвізового режиму з країнами ЄС у 2017 році. За результатами щорічного соціологічного моніторингу, проведеного Інститутом соціології НАНУ, у 2018 році можливістю подорожей без віз скористалися 7,6% опитаних, тоді як у 2019 році цей показник зріс до 14,4%. Найчастіше українці подорожували з метою відпочинку (14,4%) або для відвідин родичів і друзів (9,5%), проте 8,2% опитаних зазначили, що шукали можливості для працевлаштування під час своїх поїздок [30].

У період карантину право українців на виїзд за кордон залишалося незмінним. Однак призупинення пасажирських перевезень, обмеження в'їзду, запроваджені іншими державами, а також страхи щодо можливих ризиків для здоров'я через подорожі різко скоротили міжнародну мобільність населення. У 2020 році кількість виїздів за кордон зменшилася майже втричі порівняно з попереднім роком – до 11,2 мільйона. Особливо різке падіння зафіксовано щодо поїздок до російської федерації (рф) – їхня кількість зменшилася у 5,5 раза.

Кількість українських студентів, які навчаються за кордоном, почала стрімко зростати після анексії Криму та початку військового конфлікту на сході України. Згодом, завдяки певній стабілізації ситуації в країні, темпи цього процесу сповільнилися. Згідно з даними ЮНЕСКО, у 2019 році за кордоном здобували освіту 77,6 тис. українських студентів. Показник відпливу, який визначається як відсоток мобільних студентів від загальної кількості студентів, становив 4,63%[6]. Цей рівень приблизно відповідає аналогічним показникам сусідніх країн Центральної Європи. Пандемія спричинена COVID-19 істотно ускладнила освітню міграцію [15].

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України спричинила чи не наймасштабнішу, як внутрішню так і зовнішню, хвилю вимушених міграцій населення нашої держави. Переважна більшість внутрішніх

переміщених осіб походили з Сумської, Харківської, частини Донецької, Луганської, Запорізької області та після звільнення правобережжя Херсонської області. За різними даними на момент написання роботи за кордоном перебувало понад 6,74 мільйона українських біженців. Переважна більшість шукачів притулку у країнах ЄС отримали право на тимчасовий захист, влаштувалися працювати та вивчають мову і культури приймаючої країни.

2.2. Зовнішні міграції українського населення з початку повномасштабної війни: географічні напрямки та соціально-економічні чинники

Масштабна еміграція українців, спричинена широкомасштабним російським вторгненням, створила значні економічні та гуманітарні проблеми, які вплинули не лише на Україну, а й на країни-партнери, які прийняли мільйони вимушено переміщених осіб. З 24 лютого минуло більше 1000 днів (на момент написання роботи). Хоча деякі українці, які переїхали за кордон, повернулися додому, а інші асимілювалися в суспільствах своїх нових країн, все ще є багато тих, хто тільки зараз перетинає кордони України.

Як зазначено в Міжнародній міграційній доповіді, Україна є 8-ю країною за обсягом переїзду емігрантів [50]. За різними оцінками, за межами України перебувають від 5 до 8 мільйонів наших співвітчизників. Питання закордонної міграції українців як ніколи гостро постало після збройної агресії росії проти нашої держави. Невизначеність перспективи встановлення миру створює передумови для неповернення тих, хто виїхав, а також виїзду нових мігрантів за кордон.

Переміщення населення внаслідок конфлікту в Донецькій і Луганській областях можна розділити на два періоди. Перший період – 2014-2015 роки; тобто період, що характеризується інтенсивними військовими діями. Тоді головною причиною, чому люди залишали свої домівки, було забезпечення їхньої фізичної безпеки. Варто зазначити, що в зоні бойових дій опинилися не лише жителі населених пунктів, а й виїхали ті, хто з досить віддалених мирних територій був

стурбований можливим погіршенням безпеки. Мешканці – здебільшого сім'ї з дітьми – зазвичай переїжджали в інші, більш віддалені, райони України, беручи з собою лише найнеобхідніше та покладаючи надію повернутися назад, як тільки небезпека мине. У цей період Харківська область була найдоступнішим місцем переселення, що вивело її на перше місце за кількістю ВПО у 2014 році [7].

Значна частина жителів територій, охоплених бойовими діями, виїхала до росії. Як повідомила Федеральна міграційна служба рф, з квітня 2014 року до кінця 2015 року понад мільйон громадян України в'їхали в росію і не виїжджали з її території.

Другий період, починаючи з 2016 року, відображає час, коли ті люди, які збиралися виїхати з міркувань безпеки, виїхали, але міграція тривала. У цей час територію Донецької та Луганської областей (як підконтрольної, так і підконтрольної) залишали люди здебільшого через нестабільність політичної та економічної ситуації, переважна більшість – особи молодого та середнього віку.

Третім періодом можна визначити початок повномасштабного вторгнення росії на територію України [4]

Демографічний ландшафт є однією з найскладніших перешкод, з якими Україна зіткнулася з моменту відновлення незалежності в 1991 році. Оптимістичне гасло 1990-х років «Нас 52 мільйони», яке тоді вже було натяжним, тепер, здається, повністю належить іншій реальності. Поєднання факторів, зокрема вищі рівні смертності, ніж народжуваності, значна еміграція, особливо серед молоді, низька народжуваність та складні соціально-економічні умови, призвели до того, що депопуляція стала визначальною проблемою для України.

Ситуація дійшла до такого рівня, що визначити точну кількість населення нашої держави до повномасштабного вторгнення неможливо. Станом на 1 грудня 2019 року, за оцінками уряду, населення України без урахування тимчасово окупованих територій становить 37,3 млн осіб. Від початку окупаційних дій російської федерації на сході нашої країни почалися активні зовнішні та внутрішні міграційні процеси. Загроза життю та здоров'ю, руйнування житлових будинків, складність отримання соціальної допомоги тощо – усе це змушує

людей, які опинилися на території бойових дій, покидати своє постійне місце проживання. Так, станом на 18 травня 2020 року через збройний конфлікт на Донбасі Україна посідала перше місце в Європі та одне з перших у світі за кількістю внутрішньо переміщених осіб – 1 446 689 осіб (за даними мінсоцполітики 2020 р). Цифри, які вказують лише на те, що ВПО дають нам неповне уявлення про масштаби, динаміку та, отже, наслідки міграцій, спричинених конфліктом на сході України [28].

Проте до 1 лютого 2022 року Держстат прогнозував чисельність населення без тимчасово окупованої АР Крим у 41,1 млн осіб. Це свідчить про щорічне зменшення на понад 420 000 осіб. Крім того, за даними Євростату, на 1 січня 2022 року населення України становило 41 мільйон осіб. Навпаки, за оцінками Світового банку, у 2021 році в Україні проживало 43,8 мільйона жителів [49]. ООН надала дані, які приблизно збігалися з попередніми цифрами [48]. Зрозуміло, що навіть за найскромнішими оцінками населення України за три десятиліття скоротилося більш ніж на 8 мільйонів. На жаль, широкомасштабне вторгнення росії посилює цю депопуляцію, що призвело до значної демографічної кризи, яка характеризується десятками тисяч жертв, а також мільйонами внутрішньо переміщених осіб та емігрантів.

Найбільша кількість людей виїхала з України в період з 27 лютого по 9 березня. У цей період 1 649 088 осіб перетнули український кордон, щоб виїхати з країни; щодня з країни виїжджало понад 150 000 осіб. 6 березня кордон перетнули 210 526 осіб – це найвищий показник за один день. З 17 березня кількість людей, які виїжджають, поступово зменшується, а це означає, що перша хвиля біженців пішла на спад. За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), загалом Україну можуть покинути ще 4 мільйони людей (рис. 2.2).

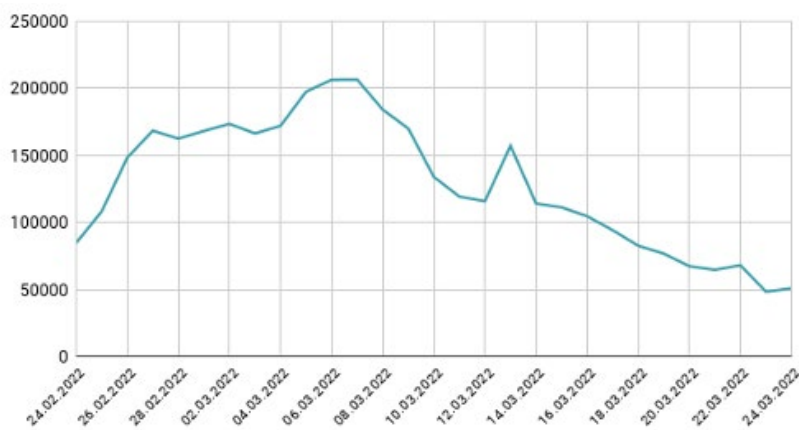

Рис. 2.2. Виїзд біженців за кордон з перші місяці російського вторгнення

За даними з пунктів перетину кордону, станом на 22 березня кількість людей, які виїхали до країн, що межують з Україною, виглядає наступним чином:

- Польща: 2 144 244 (за словами представників місцевої влади, люди з України здебільшого прибувають до найбільших міст Польщі, зокрема Варшави та Кракова, тому можливості цих міст щодо розміщення біженців поступово вичерпуються, тому біженцям рекомендують їхати до інших міст або до інших країн ЄС);
- Румунія: 555 021 (ця цифра включає також осіб, які виїхали через Молдову, а потім перейшли до Румунії);
- Молдова: 371 104 (це найвищий показник українських біженців на душу населення; водночас ЗМІ повідомляють, що в країні перебуває лише трохи більше 100 000 з них);
- Угорщина: 324 397;
- росія: 271 254 (за даними російського уряду, які можуть бути неправдивими; до цієї кількості, ймовірно, входять особи, які були примусово депортовані з тимчасово окупованих українських територій; згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України № 188-р від 26 лютого 2022 р., з 28 лютого закрито всі пункти пропуску на українсько-російському кордоні);
- Словаччина: 256 838;

- Білорусь: 4 938 (за даними білоруського уряду; ця кількість може включати осіб, які були примусово депортовані з тимчасово окупованих українських територій; як і у випадку з Росією, всі пункти пропуску на українсько-білоруському кордоні закриті з 28 лютого).

Для деяких з них країни, що межують з Україною, є транзитними пунктами, оскільки вони прямують до інших країн Європейського Союзу (ЄС), зокрема, Німеччини, Австрії, Чехії, Італії, Франції, Іспанії, Португалії, країн Балтії тощо. Відносно невелика кількість українців також шукає притулку за межами ЄС [38].

Станом на 21 червня 2023 року за межами країни проживало 8 мільйонів 177 тисяч українців. Ця цифра відображає збільшення майже на 188 000 осіб менш ніж за п'ять місяців у порівнянні з даними на 1 лютого 2023 року.

Понад 50% українців проживають лише у трьох країнах: у Польщі – 22%, у Німеччині – 14,6% і в США – 11%. Крім того, значна кількість українських громадян шукали притулку в Чехії – 7,9%, за нею йдуть Італія – 5%, Канада – 4,9%, Іспанія – 3,4% та Ізраїль – 2,75%. Майже 63% українців, які проживають за межами країни, є дорослими, а 22% - діти віком до 18 років. Вік ще 15% осіб залишається невизначеним [34].

Важливо підкреслити, що лише 1 із 16 українців, які проживають за кордоном, стоїть на консульському обліку. Станом на 21 червня 2023 року до цієї категорії належать понад 493 тис. громадян, з них 88% повнолітні.

Важливо підкреслити, що через об'єктивні чинники українська статистика не включає осіб, які були тимчасово окуповані та вимушено переселені до росії чи Білорусі, звідки вони шукали притулку в інших країнах – ці виїзди ДПС не могла задокументувати. Тим не менш, офіційна статистика свідчить про обмежену кількість перетинів кордону з росією та Білоруссю. Цікаво, що це єдині країни, які межують з Україною, де кількість в'їздів перевищує кількість виїздів.

Таблиця 1

Кількість перетинів кордону з 24.02.2022 до 01.05.2023 за даними ДПС [2]

Ділянка кордону	Всього перетинів	На в'їзд в Україну	На виїзд з України	Міграційне сальдо
Угорщина	4 405 629	2 142 325	2 263 304	-120 979
Словаччина	2 283 454	1 044 561	1 238 893	-194 332
Румунія	4 469 787	2 105 445	2 364 342	-258 897
Польща	19 936 060	9 042 429	10 893 631	-1 851 202
Молдова	3 259 835	1 494 669	1 765 166	-270 497
росія	5 868	5 569	299	5 270
Білорусь	4 038	3 972	66	3 906

На сьогодні для українців котрі збираються виїхати закордон на початку 2024 року за підтримки The UN Refugee Agency (UNHCR) було запущено платформу «Україна – наш дім». На якій громадяни які хочуть виїхати закордон у якості біженців або набуті статусу шукачів тимчасового захисту знайдуть найактуальнішу інформацію з приводу цього питання. На веб-сайті також зібрана інформація, яка буде актуальною і для співвітчизників котрі збираються повертатися до нашої країни. Цей портал значно спрощує пошук інформації, яка впливає на рішення про переїзд до іншої країни у якості біженця.

Історія українського біженства охоплює незліченну кількість жінок (93% від загальної кількості українських біженців), які в супроводі своїх дітей (64%) і навіть домашніх тварин (29%) поспішно втекли з батьківщини, намагаючись забезпечити собі безпеку та їхнє потомство.

Більшість біженців з України шукали притулку в Польщі, при цьому 40% українців перетнули кордон і вирішили залишитися саме в цій країні. Слідом за

нею йде Німеччина, яка прийняла 13% біженців, а третє місце посідає Чехія з 5,3% українських біженців.

Основними чинниками, які вплинули на вибір українцями конкретної країни, були:

- *Соціально-психологічний чинник.* Для 55% людей при виборі країні вплинуло існування знайомих і членів родини, які проживають тут.
- *Чинник територіального розміщення.* Розташований поблизу українського кордону, приблизно 32% біженців обирали країну через цей фактор.
- *Чинник соціальних гарантій.* Можливості пошуку роботи та соціальні виплати (15% і 14% відповідно). [23].

На початку вторгнення географія розміщення біженців з України переважала у країнах-сусідах нашої держави: Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина, росія, Молдова та Білорусь. На виїзд до цих країн впливало географічна близькість до України та соціальна складова (наявність знайоми та родичів у приймаючій країні). Згодом географія розміщення охопила країни Європейського союзу та перемістилася до країн Північної Америки (США, Канада). На сьогодні чинник географічного розташування являється не пріоритетним оскільки на вибір країни для імміграції більше впливають соціально економічні умови, які надає приймаюча країна.

Так, наприклад, лідерами для виїзду закордон являються: країни центральної Європи - Польща, Чехія, Німеччина, Франція, Італія та країни Північної Європи – Норвегія, Швеція та Велика Британія.

Лідером за кількістю українських біженців й досі залишається Польща, яка надає тимчасовий захист на один рік з можливістю продовження. Біженцю видається номер PESEL, який дозволяє отримати соціальну допомогу та медичне обслуговування, а також працевлаштування та навчання [1].

Німеччина являється також одним із лідерів за кількістю українських біженців. На зараз при виборі країни для еміграції обираючи Німеччину вагому

роль відіграє саме соціально-економічні чинник. При отриманні дозволу Aufenthaltstitel на тимчасове перебування в Німеччині біженці отримують:

- Працевлаштування;
- Соціальні пільги;
- Медичне обслуговування;
- Забезпечення дітям можливості отримати освіту;
- Право вступу в шлюб;
- Надається щомісячна матеріальна допомога;

Грошова допомога у Німеччині для українських біженців становить 502 євро на місяць. Українець, який живе в Німеччині з сім'єю, отримуватиме 451 євро на члена сім'ї. Діти отримують від 318 до 420 євро в залежності від віку, але фінансова допомога припиняється, якщо біженець знайде легальну роботу. Зробити це можна самостійно або через місцевий центр зайнятості.

Також надаються безкоштовні медичні послуги українцям у Німеччині, які мають тимчасовий захист. Для дітей у Німеччині відвідування німецької школи являється також безкоштовним. Безкоштовні курси німецької мови для дорослих після яких можливо скласти екзамени на володіння мовою.

Італія приваблює шукачів притулку не скільки соціальними гарантіями скільки родинними зв'язками. Тривалий час українські заробітчани працювали та створювали сім'ї в Італії. У країні доволі велика українська діаспора. Так, український біометричний паспорт надає право залишатися в Італії протягом 90 днів, і за бажанням вони також можуть подати заяву на отримання дозволу на проживання після закінчення цього початкового періоду.

Українці, які проживають в Італії, мають можливість обирати критерії, за якими їм видається посвідка на проживання.

- Тимчасовий захист.
- Концепція возз'єднання сім'ї, також відома як «ricongiungimento familiare», відноситься до процесу повернення членів сім'ї.
- Концепція спеціальний захист (motivi di protezione speciale / calamità / protezione sussidiaria).

Тривалість тимчасового захисту встановлено в один рік, але існує можливість його продовження. Цей статус гарантує основні права, такі як право на проживання, отримання медичної допомоги, забезпечення житлом, пошук роботи та продовження освіти.

Вагома кількість українців надає перевагу Норвегії, оскільки країна пропонує гарні соціально-економічні умови для життя у статусі особи, що потребує тимчасового захисту.

Українці, які проживають у Норвегії, мають рівні права з місцевими мешканцями. Вони мають привілей безкоштовного користування державними освітніми закладами для своїх дітей, доступу до безкоштовних медичних послуг та офіційного працевлаштування.

Українцям у Норвегії пропонують безкоштовне житло. Після прибуття особи будуть розміщені в центрі прийому. Після оформлення необхідних документів і надання захисту їх буде призначено відповідній громаді в країні. Відповідальність за надання житла покладатиметься на відповідну комуна.

Для їх розміщення часто надають спеціальні невеликі гуртожитки. Перед прийняттям у резиденцію органи влади повинні оцінити умови проживання, переконавшись, що вони відповідають встановленим стандартам, пропонують комфорт біженцю та гарантують його безпеку під час перебування.

Громадяни України, які не в змозі прогодувати себе, мають право на фінансову допомогу для покриття основних потреб, таких як харчування, житло, медичне обслуговування та освіта на всіх рівнях. Однак важливо відзначити, що Норвегія вважається однією з найдорожчих країн світу з точки зору вартості життя. Таким чином, фізичні особи будуть відповідати за покриття всіх інших витрат, які, ймовірно, будуть значно вищими порівняно з іншими європейськими країнами. Зараз щомісячні виплати, виходячи з обмінного курсу норвезької крони до євро, становлять приблизно 1800 євро на дорослого. Важливо визнати, що програма може зазнати змін у майбутньому.

Влада Норвегії активно підтримує українців, які прагнуть інтегруватися в країну. Вони пропонують безкоштовні мовні курси тривалістю 6 місяців, протягом яких люди отримують фінансову допомогу.

Вагомим аргументом при виборі Швейцарії, як країни що надає захист також являється економічний чинник. Для отримання допомоги слід отримати також статус тимчасового захисту – S. Він дає право на проживання в Швейцарії протягом одного року з подальшим продовженням періоду перебування.

Отримавши статус S, українці мають право на безкоштовну первинну медичну допомогу, прийом лікаря, консультації та діагностику, а також безкоштовні ліки за рецептом. Умови можуть дещо відрізнятися в деяких регіонах Швейцарії.

На шостому місяці війни в Україні уряд Швейцарії оголосив про посилення готівкових виплат для українців. Фінансова допомога становить 1500 швейцарських франків (1510 євро) на місяць. Однак деяким біженцям таку суму не виплачують. Кожну заявку необхідно подавати окремо та розглядати на індивідуальній основі відповідно до фінансового становища цих особливих осіб або сімей. Українські діти можуть навчатися у школах Швейцарії безкоштовно.

На вибір українців поїхати до Великої Британії впливають декілька чинників: у переважній більшості соціально-економічні (гарні умови програми для підтримки біженців) та соціально-психологічні (наявність родичів та знайомих).

У Великій Британії діє програма Homes for Ukraine для біженців з України, яка надає певні права:

- Можливість залишатися в Британії максимум на три роки.
- Працевлаштуватися на цьому місці.
- Отримати необхідний доступ для користування державними послугами.
- Отримати пільги.

Якщо є віза Homes for Ukraine, після прибуття до Британії ви маєте можливість отримати одноразовий внесок у розмірі 200 фунтів стерлінгів за кожну особу. Крім того, у вас є можливість подати заявку на універсальний

кредит, який надає щомісячну стипендію в разі безробіття, непрацевдатності або низького доходу.

Якщо є родичі, які проживають у Великобританії, новоприбулі люди мають можливість шукати притулку та стати біженцем через програму Ukraine Family Scheme.

Ця програма надає вам можливість або в'їхати в країну, або продовжити своє перебування, якщо ви є членом сім'ї.

Щоб вважатися членом сім'ї, який проживає у Великій Британії, особа має належати до однієї з наступних категорій: найближчий член сім'ї, член розширеної сім'ї, подружжя, дитина, батько, наречений(а).

Хоча Канада знаходиться географічно далеко від України уряд країни впроваджує заохочувальну міграційну політику для українців.

Починаючи з 23 жовтня 2023 року тимчасові мешканці з України, які мають родичів, які проживають у Канаді, матимуть можливість отримати посвідку на постійне проживання. Важливо зазначити, що ці члени сім'ї мають бути громадянами Канади або постійними мешканцями. Програма включає в себе найближчих родичів, таких як батьки, бабусі, дідусі, брати і сестри, діти, онуки та подружжя.

Перебуваючи в Канаді, тимчасові жителі матимуть право подати заявку на продовжене перебування на термін до трьох років за допомогою дозволів на навчання та відкритих дозволів на роботу, усі з яких матимуть пріоритет. Вони також матимуть доступ до послуг із поселення, мовне навчання та служби працевлаштування.

Уряд Канади продовжує тісно співпрацювати з провінційними, територіальними та муніципальними партнерами, а також із постачальниками послуг із поселення та українсько-канадською громадою, щоб прийняти українців [10].

Отже, більшість країн надають тимчасовий притулок для українських біженців тривалістю від 90 днів, під час цієї тривалості для українців доступні соціальні виплати, житло, медичні послуги, працевлаштування, правова

допомога. Крім цього у деяких країнах програми допомоги біженцям розраховані не тільки на надання захисту, а й скорішій адаптації в країні. При виборі країни до якої звернутися за тимчасовим захистом відіграють як соціально-економічні так і психологічні чинники. Від початку вторгнення географія країн розміщення суттєво змінилася, тому наразі близькість географічного положення до України відіграє незначну роль при виборі країни для виїзду.

2.3. Досвід картографування зовнішніх міграцій

Акт міграції передбачає переміщення людей всередині країни або через міжнародні кордони. Чисельність і склад населення визначаються різноманітними динамічними факторами, які наочно відображені на демографічних картах. Ці карти демонструють такі показники, як природний приріст, моделі міграції, розподіл за віком і статтю та структуру сім'ї. В Україні розвиток складної картографії збігся з розвитком комплексного тематичного картографування в усьому світі. Ця тенденція була започаткована випуском національних атласів у різних країнах.

У 2007 році Інститут географії взяв активну участь у розробці «Національного атласу України» - всебічного картографічного атласу, який став важливою віхою для країни. Цей атлас, що складається з 865 карт, був створений спільними зусиллями різних дослідницьких організацій [18]. Ці карти пропонують всебічне зображення географії України: природних ресурсів, економіки, соціальної структури та зусиль щодо збереження навколишнього середовища. Кожен розділ атласу має величезну наукову, освітню та практичну цінність, надаючи цінну інформацію для моніторингу різних процесів і інформування про управлінські рішення.

Серед різних розділів фокусом є населення України, де 181 карта присвячена демографічному розвитку. Цій темі виділено окремий розділ, який містить 37 карт, присвячених аспектам, пов'язаним із населенням. А.І. Бочковська та Л.Г. Руденко опублікували статтю, в якій досліджується потенційне застосування цих

карт населення, включених до атласу. Завдяки дослідженню картографічних методів представлення чисельності населення вони виявили, що більшість використовуваних методів використовують сім із дванадцяти доступних методів. До них відносяться використання знаків, площ, точок, кількісних фонів, картограм, картографічних діаграм, локалізованих діаграм [2].

У вітчизняному атласному картографуванні використовують використовується переважно декілька способів зображення міграційних процесів. Переважно використовується спосіб кількісного фону, картограм, картодіаграм та для зображення руху населення лінійні знаки (рис. 2.3).

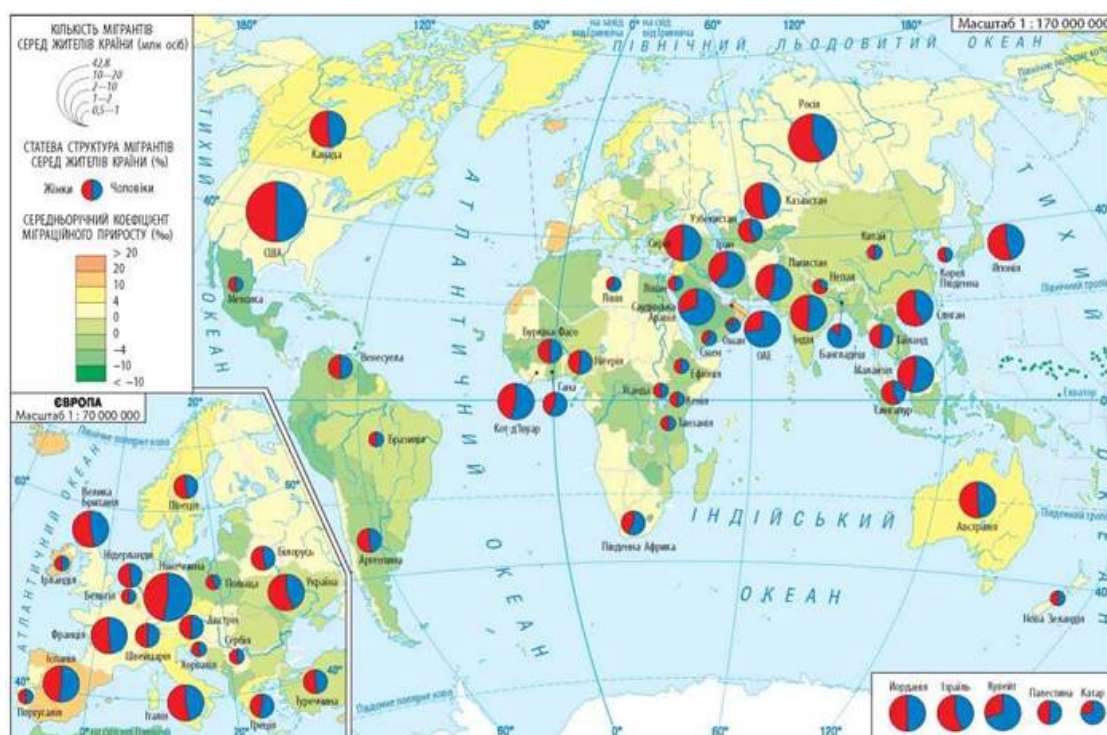

Рис. 2.3. Міграції населення світу

Досить цікавим є спосіб поєднання декількох способів зображення. Так наприклад поєднуються на одній карті різними кольорами показані основні зони виїзду та в'їзду населення, а стрілками показано трудові міграції (рис. 2.4).

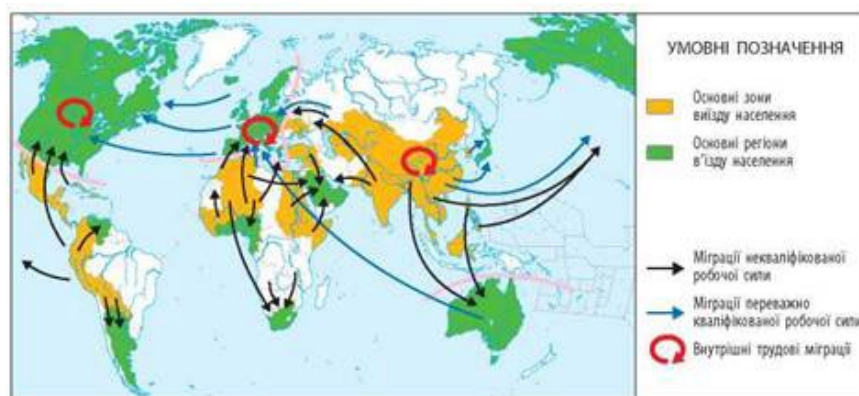

Рис. 2.4. Види трудової міграції

Одним з прикладів картографування міграції певних фахівців під час повномасштабного вторгнення стали карти укладені компанією «Візіком». У спільно з виданням DOU, було проведено дослідження у якому майже сім тисяч ІТ-фахівців поділилися своїм особистим досвідом після початку російського вторгнення. Значна більшість, 60% респондентів, прийняли важке рішення покинути свої домівки. Використовуючи отримані дані, було створено динамічну карту, яка демонструє напрямки, які найчастіше обирають українці (рис.2.5).

На карті показані потоки міграції ІТ-фахівців та країни до яких відбувається міграція. Так, найпопулярнішими виявляються Польща, Німеччина, Румунія, Іспанія і Чехія. Саме в ці країни найчастіше виїжджали представники даної професії для подальшої роботи в безпечному місці. Цікаво, що за даними опитування, коли люди вирішують переїхати, одним із головних міркувань було те, чи є у них друзі чи родина в цьому місці. 50% тих, хто переїхав, вказали це як вирішальний фактор. Безпека також викликала серйозне занепокоєння: 34% респондентів поставили її на перше місце. Цікаво, що ці фактори були більш важливими для осіб, які переїжджали в межах України, ніж для тих, хто переїжджав за кордон. Крім того, коли люди переїжджали в інші країни, якщо це було можливо, вони брали собі за мету відвідати своїх близьких, причому 34% робили це [45].

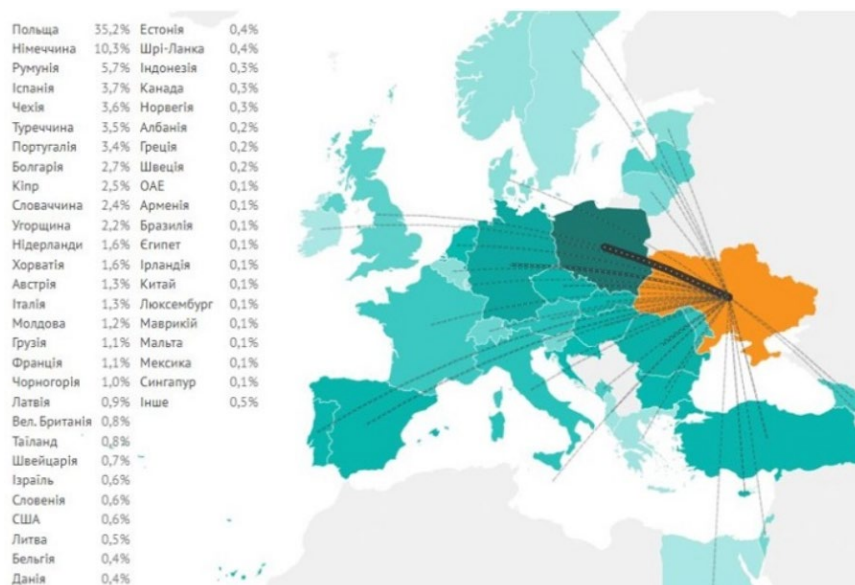

Рис. 2.5. Міграція ІТ-фахівців під час повномасштабного вторгнення

За ініціативи Державна Служба Статистики України у 2017 році було проведене дослідження і отримані результати візуалізували у карті (рис. 2.6).

За статистичними даними видно, що більшість мігрантів, а це 70%, – це чоловіки, які проживають як у сільській, так і в міській місцевості. Серед цієї групи певна підгрупа 26% потрапляє у віковий діапазон від 40 до 49 років.

Здобути вищу освіту за кордоном обрали 16% студентів, причому більшість обрали Великобританію та Ізраїль як свої кращі напрямки.

Значний відсоток осіб, приблизно 43%, обирають подорожі за кордон на 1-3 місяці. Запровадження безвізової політики у червні 2017 року дає змогу громадянам України перебувати в межах Шенгенської зони до 3 місяців. Однак, якщо хтось бажає продовжити своє перебування понад цей термін, він повинен отримати спеціальний дозвіл.

Рис. 2.6. Трудові мігранти з України

Більшість мігрантів, приблизно 75%, знаходять роботу за кордоном завдяки допомозі своїх соціальних мереж, зокрема друзів, родичів чи знайомих.

Відстежити точну кількість українців, які емігрували за кордон, є неможливим завданням через невловимість трудових мігрантів. Міграція українців тісно пов'язана з відкритими кордонами Польщі та зростанням кількості студентів, які здобувають освіту за кордоном.

На сайті Платформи міграційних даних для регіонального розвитку, заснованого на фактичних даних цікаво відображена статистична інформація щодо імміграції та еміграції в Україну з різних країн [21]. На порталі наявна інформації подана у вигляді схем та графіків, що відображають вищезазначені показники та наочна інтерактивна карта(рис. 2.7).

Рис. 2.7. Імміграція та еміграція населення світу по відношенню до України

Також цікавою є карта, яка ілюструє кількість міжнародних мігрантів за країнами (рис. 2.8).

Останніми роками все ширше набувають популярності інтерактивні карти у яких в режимі онлайн можна переглянути потрібні дані. Більшість міжнародних організацій для кращої візуалізації інформації подають її у вигляді інтерактивних карт.

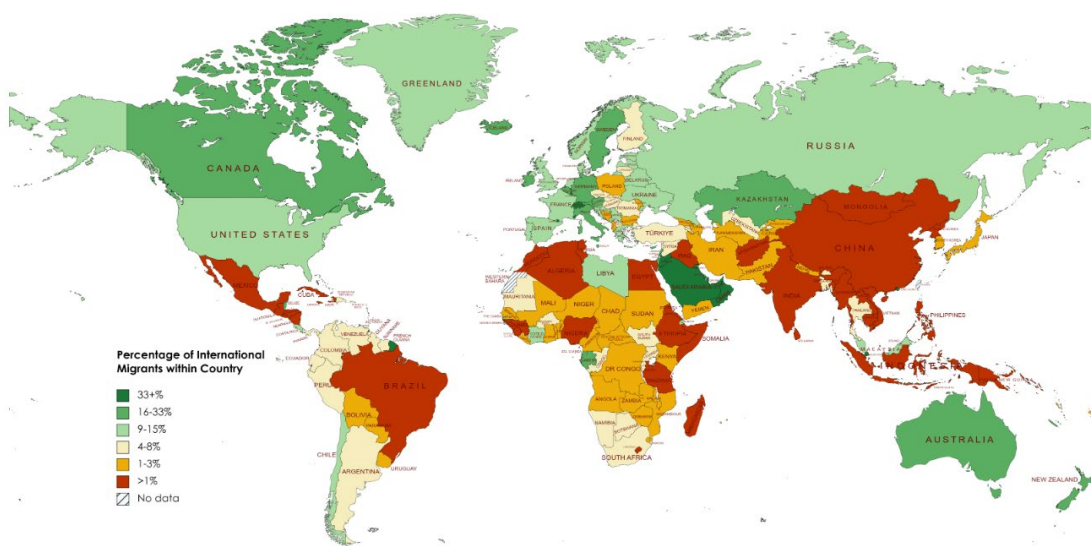

Рис. 2.8. Міжнародна міграція за країнами

Компанія з Фінляндії Lucify, представила цікаву карту, яка використовує дані, отримані від агентства ООН у справах біженців. Ця карта візуально представляє рух шукачів притулку в Європі, починаючи з 2012 і до 2018 року.

Просто навівши курсор на певну країну, користувачі можуть визначити, чи є вона пунктом призначення для біженців чи пунктом відправлення для еміграції. Крім того, користувачі мають свободу вибору бажаного періоду часу для аналізу та налаштування швидкості анімації відповідно до своїх уподобань (рис.2.9). На карті нижче показано потік шукачів притулку до європейських країн з часом [44].

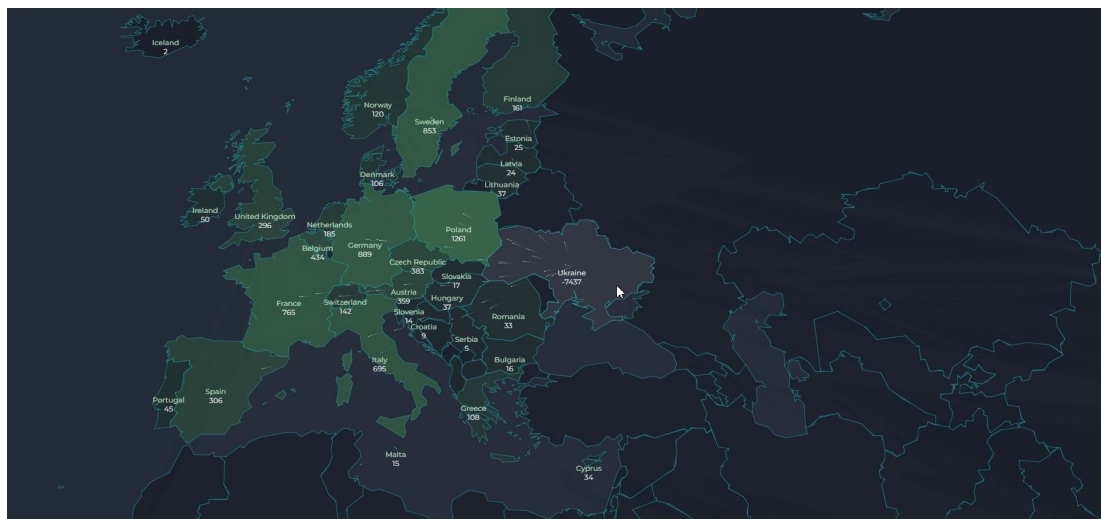

Рис. 2.9. Потоки людей, що шукають притулку до країн Європи

Згідно з останніми оцінками Відділу народонаселення ООН, станом на середину 2020 року кількість міжнародних мігрантів у світі становила 280,6 мільйона, що становить приблизно 3,6% населення світу. Цю значну цифру вдало відображено на інтерактивній карті, доступній на сайті Інституту міграційної політики (рис. 2.10).

Total Immigrant and Emigrant Populations by Country, mid-2020 Estimates

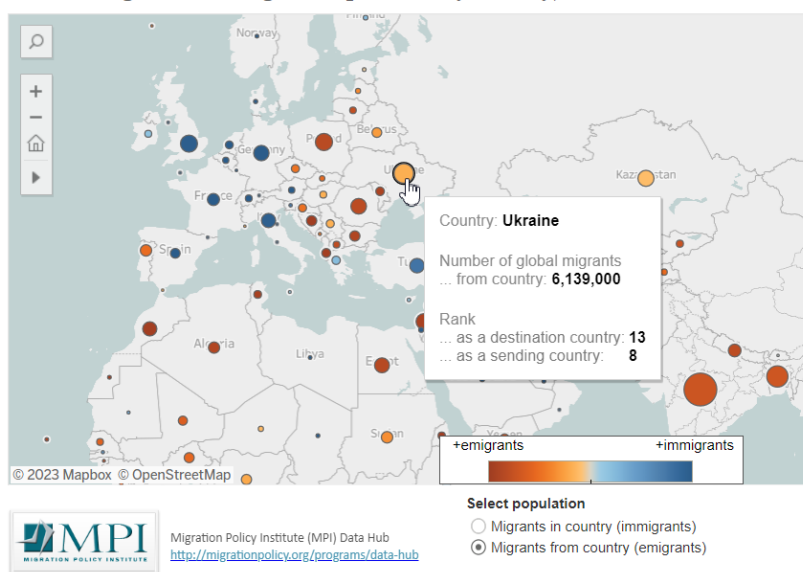

Рис.2.10. Загальна кількість іммігрантів та емігрантів за країнами

Після ретельного вивчення різних методів, які використовуються в картографії для представлення чисельності населення, стає очевидним, що більшість картографів використовують комбінацію 7 із 12 доступних способів картографування. Ці методи включають використання знаків, площ, точок, кількісних фонів, картограм, картографічних діаграм і локалізованих діаграм. У картографічних роботах є загальноприйнятою практикою використання кількох технік зображення. Примітно, що новаторською подією в цій галузі є поява інтерактивних карт, які відображають міграційні процеси та охоплюють численні показники для певної країни. Такі карти наочно відображають міграційні потоки, види міграції та являються не перевантажені інформацією, часто відсутні умовні позначення. Створені інтерактивні карти є інтуїтивними та зрозумілими для більшості користувачів.

РОЗДІЛ 3. УКЛАДАННЯ Й АНАЛІЗ КАРТ СУЧАСНИХ ЗОВНІШНІХ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

3.1. Інформаційна база картографування. Державні та міжнародні джерела даних про зовнішню міграцію

При дослідженні міграційних процесів, які відбулися у нашій державі після початку російського вторгнення використовувався статистичний метод дослідження, який поєднував в собі пошук статистичної інформації на відкритих державних та міжнародних джерелах.

Головним джерелом інформації про міграційні процеси виступає система поточного обліку, яку здійснюють органи державної статистики України. Вона базується на даних про реєстрацію або зняття осіб з реєстрації за місцем проживання, що здійснюється через обробку прибуткових та вибуткових листків, які заповнюються під час реєстрації в підрозділах Державної міграційної служби. Серед основних переваг цього підходу можна виділити його безперервність, яка дає змогу відстежувати процеси в'їзду та виїзду протягом тривалого часу, охоплення всієї території країни, а також використання єдиної методології.

Для аналізу міграційних процесів значну інформаційну вагу мають адміністративні дані, які збирають різні державні відомства. Зокрема, Державна служба зайнятості веде облік виданих дозволів на працевлаштування для іноземців на території України, а також кількість українських громадян, які працевлаштовуються за кордоном через ліцензовані агентства зайнятості. Проте слід зазначити, що найбільшу частку таких агентств складають кріюінгові компанії, які спеціалізуються переважно на наймі моряків для роботи на іноземних суднах. Внаслідок цього отримані дані є обмежено придатними для оцінки загального масштабу трудової міграції та її структурних характеристик. Наприклад, згідно з цими показниками більшість мігрантів походить із приморських регіонів України та працює за кордоном у транспортному секторі.

Державна прикордонна служба України (ДПС) здійснює фіксацію перетинів державного кордону, що дозволяє побачити загальну картину транскордонної мобільності населення. Водночас дані про мету виїзду громадян за кордон є недостатньо деталізованими та малоінформативними. Крім того, у статистиці ДПС не виділяються перетини кордону в межах угод про «малий прикордонний рух», які передбачають можливість безвізового в'їзду мешканців прикордонних районів України на прилеглі території сусідніх держав. Щодо західного кордону, згідно з оцінками, ці перетини можуть становити до половини загальної кількості фіксованих випадків. Це спотворює загальне уявлення про транскордонну мобільність населення.

Враховуючи, що серед ключових завдань ДПС є запобігання злочинності та правопорушенням на кордоні, її статистичні дані включають також інформацію про затриманих нелегальних мігрантів та осіб, яким було відмовлено у в'їзді до України як потенційним нелегальним мігрантам. При цьому статистика дозволяє диференціювати такі випадки за громадянством осіб, проте не за віком чи статтю, що обмежує можливості для комплексного аналізу міграційної ситуації.

При оцінюванні значущості адміністративних даних необхідно враховувати, що відомства організовують облік, виходячи з потреб виконання власних, часто доволі різнопланових функцій. Вони мають різний рівень технічного забезпечення та кадрових ресурсів для здійснення статистичної діяльності. Зокрема, збір інформації щодо переміщення населення не входить до пріоритетних завдань їхньої роботи й здебільшого має вторинний характер. Через це адміністративна статистика часто є обмеженою за своїм охопленням, нескладною у деталізації, орієнтованою на події, а не на конкретних людей, що інколи призводить до дублювання даних. Подекуди така інформація збирається, але не проходить належної статистичної обробки, особливо якщо йдеться про структурні характеристики мігрантів. Крім того, доступ до відомчої статистики зазвичай утруднений. Переважна частина цих даних не публікується та не представлена на офіційних веб-сайтах. У більшості випадків вони доступні лише

за спеціальними запитами [13]. Наприклад на сайті Міністерства соціальної політики України відкритої інформації про внутрішньо переміщених осіб та іммігрантів проте можна подати офіційний запит [17].

У вільному доступі статистичні набори даних за різними показниками міграційних процесів: потоки мігрантів за статевим та віковим складом, коефіцієнт міграційного руху населення, внутрішня та зовнішня міграція [14]. Інформація доступна у вигляді зібраних статистичних таблиць (рис. 3.1).

The screenshot shows the website of the State Statistical Service of Ukraine. At the top, there are two tabs: "Населення та соціальна статистика" (Population and social statistics) and "Населення та міграція" (Population and migration). The main heading is "Міграційний рух населення" (Migration of the population) with an information icon. Below the heading are two buttons: "Завантажити" (Download) and "Переглянути дані" (View data). A navigation bar at the bottom includes links for "Опис" (Description), "Документи" (Documents), "Додатково" (Additional), and "Архів" (Archive). Below this, a notice states: "Офіційна державна статистична інформація, яка поки не завантажена до Банку даних. З часом у Банку даних будуть доступні усі показники." (Official state statistical information, which has not yet been loaded into the data bank. In time, all indicators will be available in the data bank). Two data items are listed in a table-like structure:

Загальні коефіцієнти міграційного руху населення за типом місцевості по регіонах	Завантажити ZIP
Кількість мігрантів за віком за всіма потоками по регіонах	Завантажити ZIP

Рис. 3.1. Скріншот з сайту Державної служби статистики

На офіційному сайті ДПСУ статистичної інформації не надається, проте можливо подати запит до адміністрації і отримати офіційний лист із статистичною інформацією щодо перетину кордону. У відповідь на запит надходить офіційний лист від адміністрації (рис. 3.2).

АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ (Адміністрація Держприкордонслужби)

вул. Володимирська, 26, Київ, 01601, тел./факс: (044) 239-84-80, тел. (044) 235-11-00
E-mail: adpsu@dpsu.gov.ua, сайт: www.dpsu.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 00034039

На Ваш запит від 18.11.2022 повідомляємо, що за наявною в Адміністрації Держприкордонслужби України інформацією, у період з 24.02.2022 по 30.10.2022 зафіксовано 11,361 млн фактів перетинання державного кордону громадянами України на виїзд з України та 8,921 млн на в'їзд в Україну.

Директор Департаменту охорони
державного кордону

Леонід БАРАН

Рис. 3.2. Скріншот офіційного листа від адміністрації Держприкордонслужби, надісланий у рамках попереднього дослідження

МОМ та Агентство ООН з питань міграції представництва в Україні надають щорічну статистичну інформацію про міжнародну та внутрішню міграцію. У цих публікаціях опублікований аналітичний огляд ключових чинників, позитивних і негативних аспектів міграції, а також розглядає потреби та вразливі сторони мігрантів. Окремо акцентується увага на внеску українських мігрантів у розвиток і економіку країни, підкреслюючи основоположний принцип МОМ: гуманна та впорядкована міграція сприяє добробуту як самих мігрантів, так і суспільства в цілому.

З міжнародних організацій основною являється Міжнародна організація з міграції (МОМ), яка співпрацює у випадку з Україною з приймаючими країнами вимушених біженців з нашої держави. Статистичні дані, які представлені надаються керуючими органами країн ЄС (рис. 3.3).

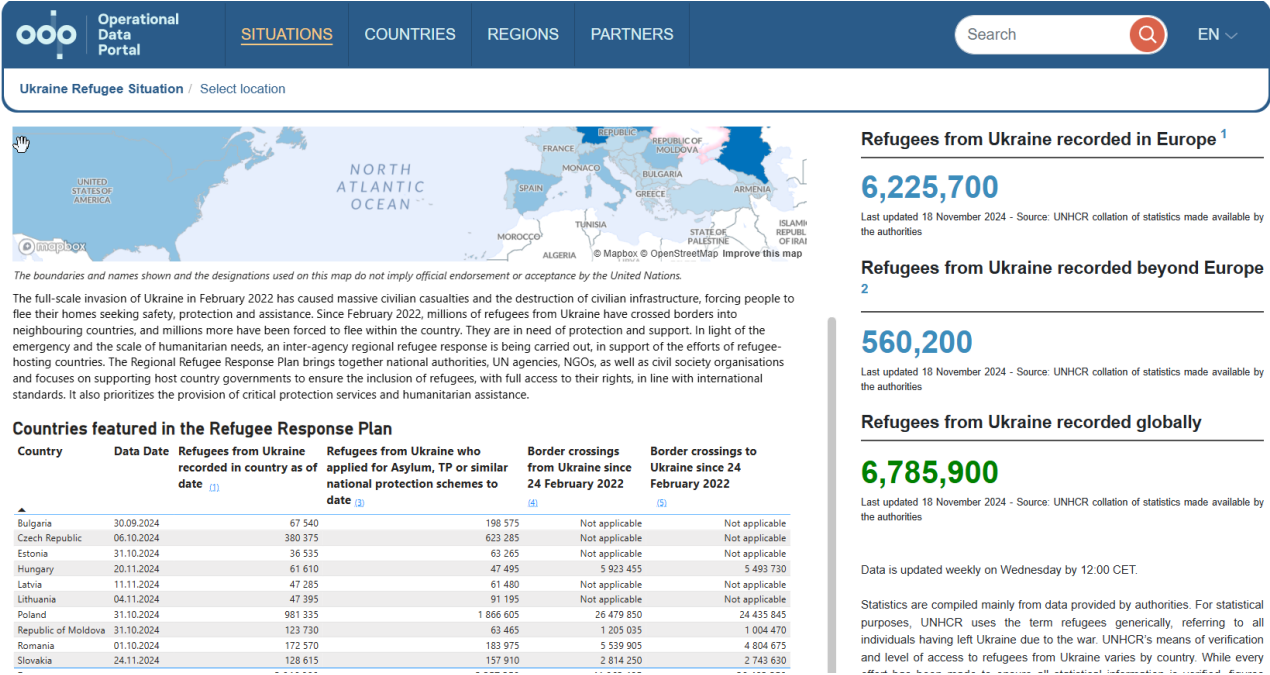

Рис. 3.3. Скриншот із сайту MOM біженці з України у різних країнах

Отже, статистична інформація, яка була покладена в основу дипломного дослідження базується саме на даних зібраних MOM оскільки саме на цьому ресурсі зібрано найповніша інформація, яка регулярно оновлюється.

Аналіз статистичних джерел щодо міграційних процесів вказує на те, що в Україні активно діє розвинена система збору інформації про шляхи та напрямки міграції. Основні її джерела включають поточний облік міграцій, переписи населення, обстеження домогосподарств та адміністративні дані.

Проте статистика з питань міграції, особливо щодо виїзду громадян за кордон, має значні недоліки. По-перше, оскільки облік пов'язаний із реєстрацією місця проживання, коли люди часто не оформляють зміни адреси, це призводить до значного недообліку переміщень. По-друге, попри успіхи кожного агентства у вдосконаленні своїх систем обліку, загальний рівень міжвідомчої координації щодо збору та обміну даними про міграції залишається низьким. Відомчі дані зараз є фрагментарними, недостатньо деталізованими і важкодоступними. По-третє, міграційна статистика та використовувані терміни не завжди відповідають міжнародно визнаним стандартам, що ускладнює порівняння українських показників з іноземними.

3.2. Аналіз карт міграцій українських біженців

Через війну в Україні багатьом українцям довелося залишити свої домівки та виїхати за кордон у пошуках притулку. Іноземні країни надають українцям безкоштовне житло, грошову допомогу, медичну допомогу та освіту, але кількість допомоги, яку надають одні країни, які приймають біженців з України, зменшується, а інші – збільшують.

Біженці з України отримують тимчасовий притулок у низці європейських країн. Зокрема, українцям надають тимчасовий притулок у Німеччині, Нідерландах, Швейцарії, Норвегії, Ірландії, Польщі та інших країнах ЄС (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Біженці з України в країнах Європи [47]

Країна	Дата	Біженці з України zareestrovani v kraïni	Біженці з України, які подали заявку на тимчасовий захист
1	2	3	4
Албанія	31.05.2024	8 930	35
Вірменія	17.07.2024	605	605
Австрія	31.08.2024	81 385	11 842
Азербайджан	08.08.2024	4 750	185
Бельгія	31.08.2024	82 725	87 400
Боснія та Герцеговина	31.08.2024	250	250
Хорватія	31.07.2024	26 125	27 600
Кіпр	31.07.2024	18 740	22 930
Данія	08.09.2024	35 930	56 035
Фінляндія	31.08.2024	67 055	74 720
Франція	31.07.2024	66 090	109 125
Грузія	30.06.2024	28 640	780
Німеччина	31.08.2024	1 200 435	1 125 165
Греція	31.08.2024	32 025	31 415
Ісландія	31.07.2024	3 925	4 660
Ірландія	25.08.2024	110 060	11 060
Італія	31.07.2024	172 820	197 440
Ліхтенштейн	04.09.2024	655	1 025
Люксембург	08.08.2024	3 855	6 965

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4
Мальта	31.07.2024	2 520	2 910
Чорногорія	31.07.2024	85 420	11 205
Нідерланди	31.07.2024	117 840	158 150
Північна Македонія	30.04.2024	19 305	425
Норвегія	10.09.2024	75 010	85 545
Португалія	31.07.2024	63 035	70 585
Сербія і Косово	31.08.2024	10 950	3 215
Словенія	01.09.2024	12 325	11 910
Іспанія	31.08.2024	211 305	219 635
Швеція	29.08.2024	31 955	72 425
Швейцарія	03.09.2024	66 975	108 780
Туреччина	09.09.2024	38 525	2 930
Велика Британія	09.09.2024	248 360	1 260
Болгарія	31.08.2024	66 255	196 660
Угорщина	09.09.2024	62 455	46 150
Латвія	04.09.2024	46 520	60 220
Естонія	30.08.2024	36 120	61 620
Республіка Молдова	08.09.2024	123 185	62 010
Литва	06.09.2024	45 070	89 560
Словаччина	08.09.2024	125 940	153 845
Румунія	31.07.2024	162 180	177 220
Чеська Республіка	04.08.2024	370 980	615 235
Польща	09.09.2024	970 120	1 837 620
Білорусія	31.08.2024	53 270	45 250
російська федерація	31.12.2023	1 227 555	14 970
Всього		6 225 660	6 167 060

Вищезазначені статистичні дані складаються переважно на основі інформації, наданої органами влади приймаючої країни. Для статистичних цілей УВКБ ООН використовує термін «біженці» в широкому сенсі, маючи на увазі всіх осіб, які залишили Україну через війну. Засоби перевірки УВКБ ООН і рівень доступу до інформації про біженців з України різняться залежно від країни. Хоча було зроблено все можливе, щоб забезпечити перевірку всієї статистичної

інформації, цифри є приблизними, і потенційні подальші переміщення наразі не можуть бути враховані для всіх країн. Тріангуляція інформації та джерел здійснюється на постійній основі. Тому цифри можуть бути змінені, в тому числі заднім числом.

На основі проаналізованої інформації, що зазначено вище ми виділяємо регіони світу у яких розселилися біженці з нашої держави (рис. 3.4). Виділяється 6 регіонів, у яких проживають українські біженці:

- Східна Європа (Білорусь, росія, Болгарія, Молдова, Румунія, Чехія, Словаччина, Польща);
- Західна Європа (Нідерланди, Франція, Ліхтенштейн, Бельгія, Німеччина, Люксембург, Австрія, Швейцарія);
- Північна Європа (Швеція, Фінляндія, Норвегія, Велика Британія, Ірландія, Данія, Ісландія, Естонія, Литва, Фарерські Острови, Латвія та залежні території: острів Мен, Шпіцберген тощо);
- Південна Європа (Сан-Марино, Італія, Ватикан, Монако, Іспанія, Мальта, Греція, Сербія, Португалія, Андорра, Чорногорія, Хорватія, Албанія, Боснія і Герцеговина, Словенія, Північна Македонія, Косово, а також Гібралтар);
- Західна Азія (Кіпр, Азербайджан, Грузія, Вірменія, Ліван, Туреччина);
- Північна Америка (США, Канада).

У кожному регіоні можна виділити країни з найбільшою кількістю українських біженців. Так, наприклад, у Східній Європі найбільша кількість проживає у Польщі, це зумовлено близькістю географічного положення, а також тим, що у перші дні вторгнення більшість шукачів притулку за межами країни перетинали кордон саме через польські пункти пропуску. Не слід відкидати і те що за роки від початку Євроінтеграції у Польщі проживало багато українців тому частина шукаючи притулку переїздила до своїх родичів чи знайомих.

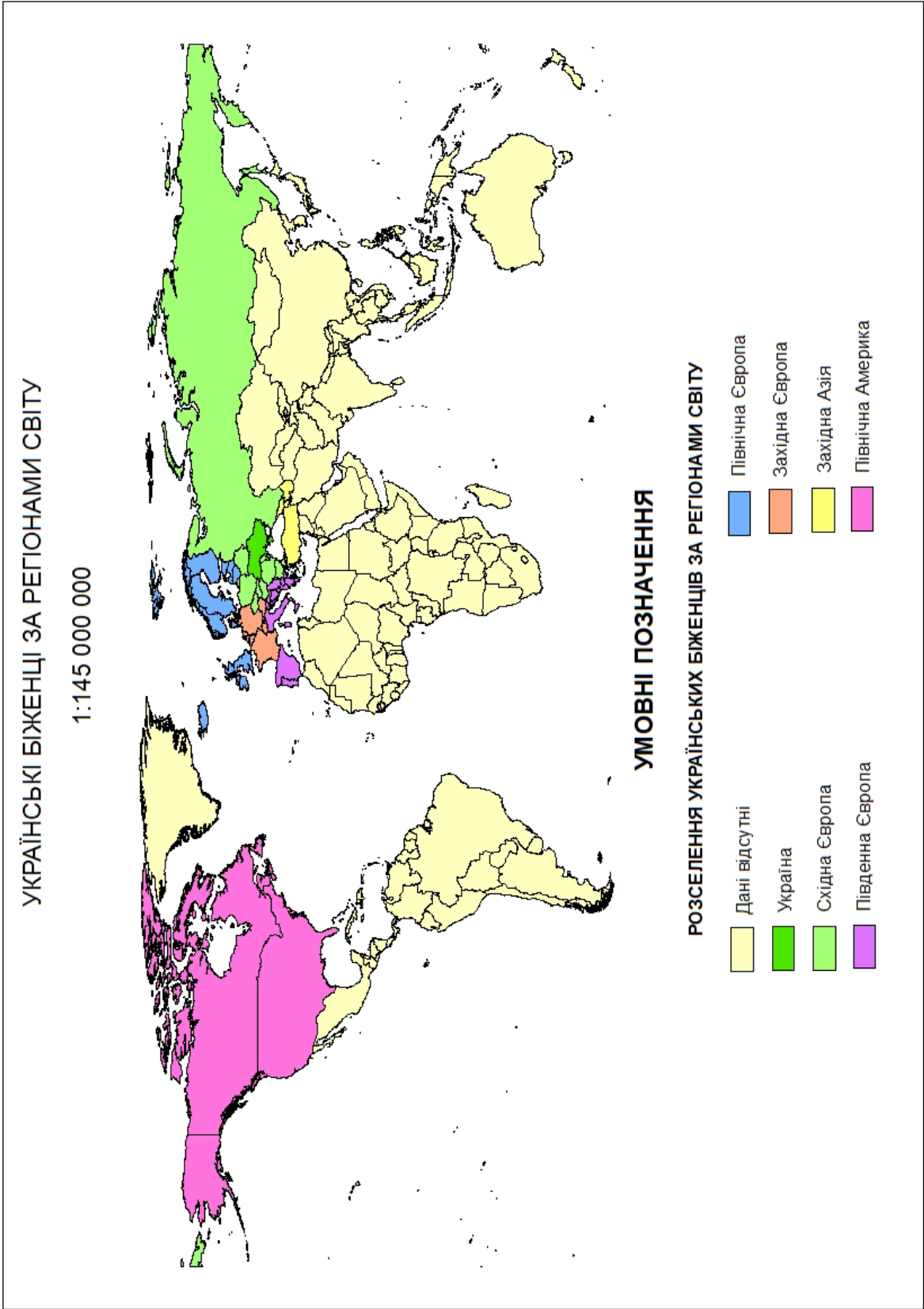

Рис. 3.4. Розміщення українських біженців за регіонами світу

З країн Західної Азії тимчасовий захист нашим громадянам надали Грузія, Вірменія, Азербайджан та Туреччина [19]. Слід зазначити, що досить велика кількість українців також знаходяться у США та Канаді за різними програмами підтримки українців та заохочень щодо переїду. Ці країни утворюють Північноамериканський регіон.

Найбільша кількість українських біженців знаходиться у Польщі, росії та Німеччини. На початку повномасштабного вторгнення велика кількість українців зі сходу країни (Донецька, Луганська області) було вивезено або евакуйовано до російської федерації. Велика частина саме жителів м. Маріуполь Донецької області. І дотепер достеменно невідомо дійсна кількість українців які перебувають в рф. Дані державою агресором останній раз фіксувалася ще у 2023 році, тому на даний час у повній мірі невідомо скільки громадян України перебуває в росії. Також слід врахувати примусовий виїзд громадян з окупованих територій на сході країни до рф (рис. 3.5).

Одна з найбільших кількостей українських біженців знаходиться у Польщі. Це зумовлено територіальним розміщенням країни, кількістю пропускних пунктів на кордоні та потоками біженців у перші дні повномасштабного вторгнення. Більшість українців переїхала до Польщі. Здебільшого причиною був той самий менталітет, спорідненість мови та кількість допомоги, що українцям надали поляки. Крім того, через Польщу можна поїхати в будь-яку іншу країну. У лютому та березні 2022 року з України виїхало більше ніж два мільйони українців, які потоком перетинали кордон з Польщею. Значна кількість біженців залишилися в Польщі, проте для переважної більшості Польща є країною транзитною. У багатьох вимушених біженців у Польщі були рідні у більшій мірі які вже працювали у країні тому і виїздили до них. Наразі діючий соціальний захист, умови праці та винайму житла зменшили потік біженців до Польщі.

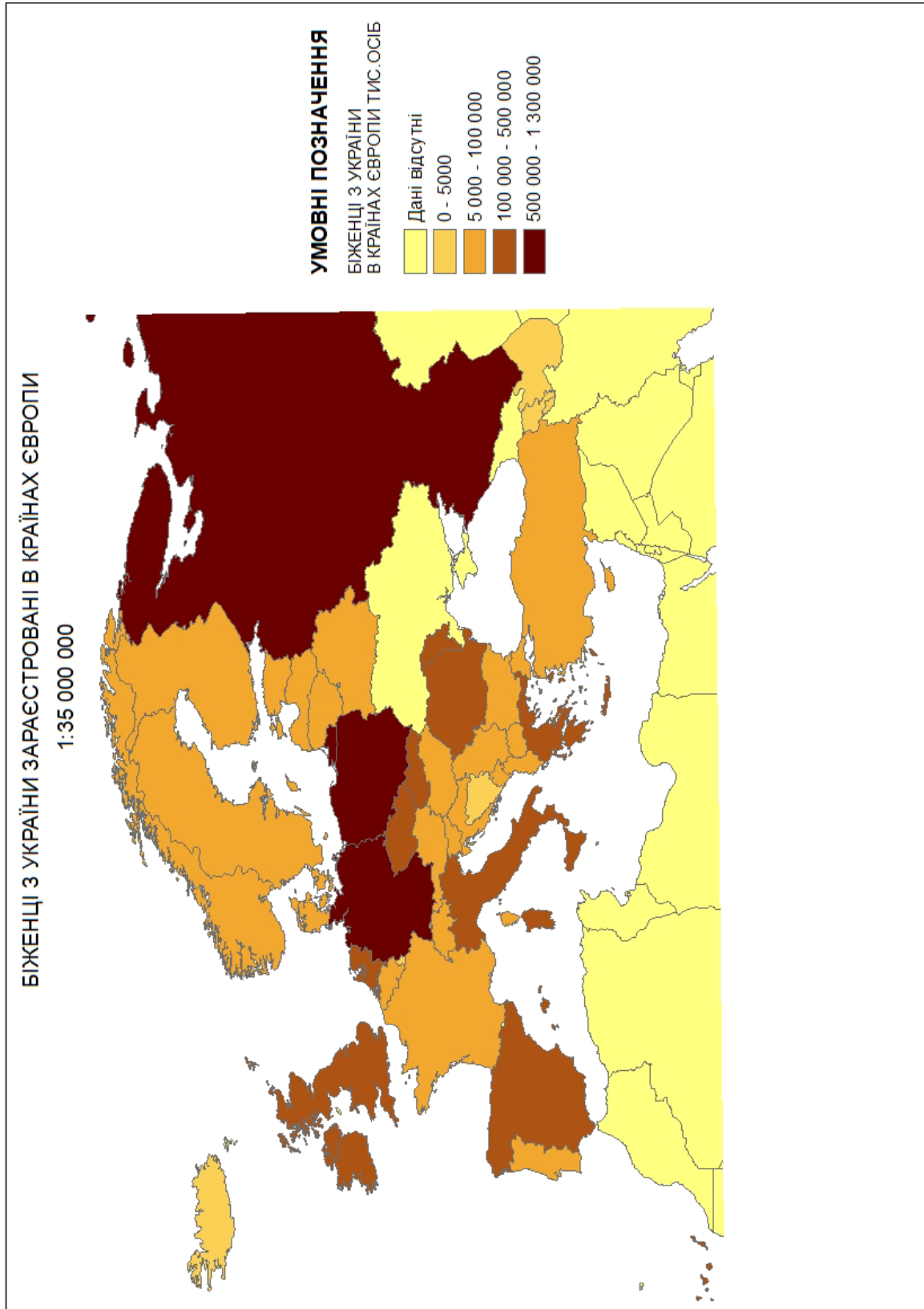

Рис.3.5. Біженці з України зареєстровані в країнах

Враховуючи, що уряд Німеччини продовжив статус захисту для українських біженців до березня 2025 року, умови працевлаштування, медичне обслуговування та соціальні гарантії досить велика кількість біженців приїждить до Німеччини.

До країн, у яких кількість біженців варіюється від 100 000 до 500 000 тис. осіб, відносяться: Італія, Іспанія, Чехія, Словаччина, Румунія, Молдова та Велика Британія. Так, наприклад, у Італії навіть до повномасштабного вторгнення була велика українська діаспора. Велика кількість біженців у Словаччині, Чехії, Молдові та Румунії зумовлена близькістю географічним розташуванням до України. Велика Британія приваблює українських вимушених емігрантів своєю програмою підтримки та соціального захисту.

Цього року багато країн світу продовжують приймати українських біженців з широко розкритими обіймами, даючи їм можливість знайти новий дім і безпеку. Зважаючи на велику кількість переселенців з України, країни Європейського Союзу та інші країни розробили програми підтримки, які допомагають українцям інтегруватися в нові громади, знайти постійну роботу та житло. У країнах Європи з низькою густотою населення радо приймають біженців на свої теренах.

Трійка лідерів за кількістю українських іммігрантів залишається незмінною: Німеччина, Польща та Чехія. Надаючи значну фінансову підтримку трудовим мігрантам, ці країни створюють сприятливі умови й для інших категорій українських мігрантів. Загалом дозволи на перебування лише в цих трьох країнах отримали майже 2,5 мільйона українців.

Окрім Німеччини, Польщі та Чехії, станом на 2024 рік до списку потрапили Норвегія, Франція, Швеція, Італія, та Велика Британія, Словаччина, Іспанія (рис. 3.2).

Так у Чехії 346 830 осіб перебуває за програмою тимчасового захисту. Виплати залежать від прожиткового мінімуму: наприклад, дитина отримує від 3490 до 4188 крон на місяць, дитина-інвалід – 5235 крон (одна крона дорівнює 0,023 євро або 1,76 грн). Дорослій людині належить 4860 крон на місяць, але після 150 днів перебування в країні ця сума стає 3130 крон, інваліду належить 7290 крон.

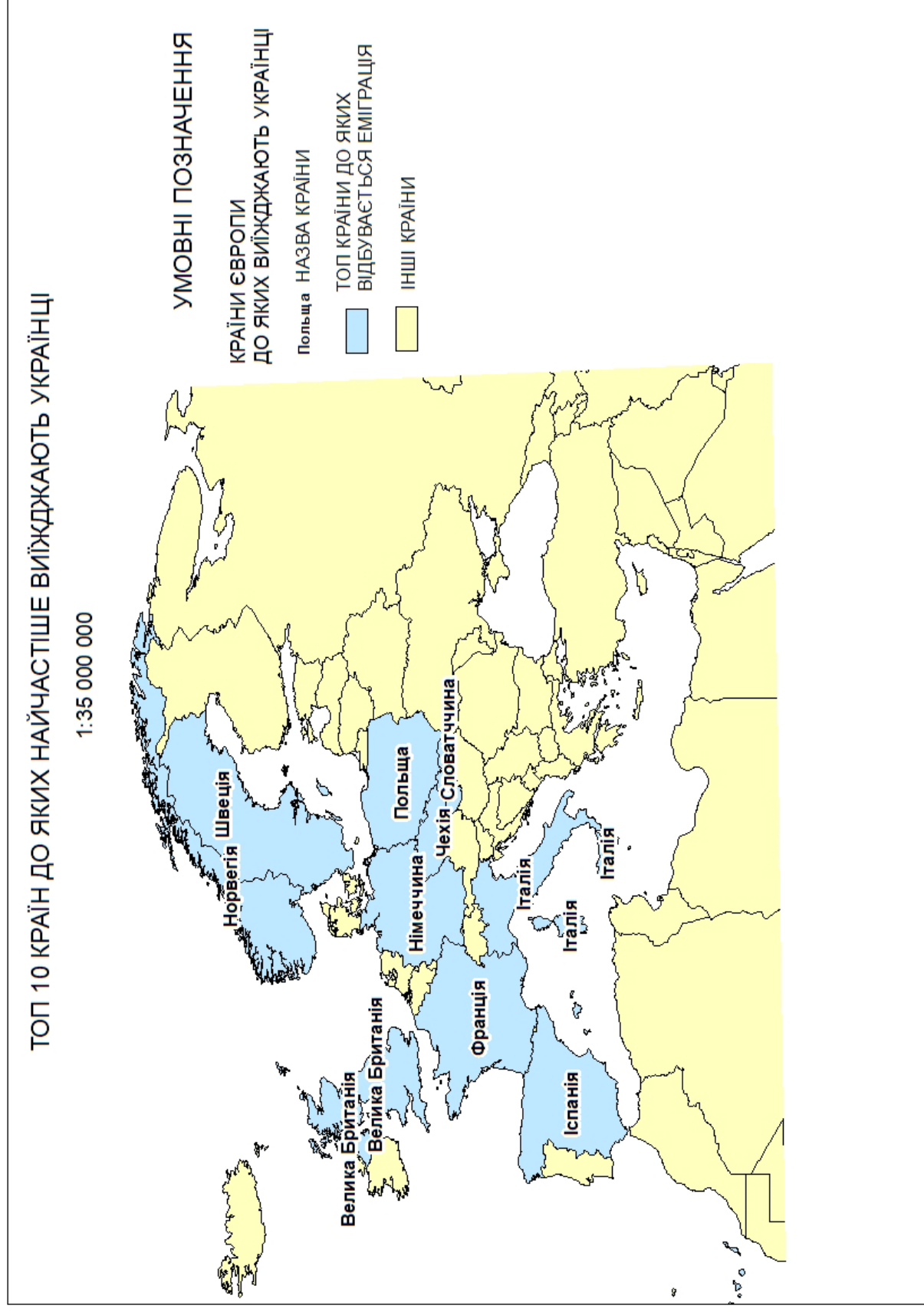

Рис.3.6. Топ країн Європи для виїзду українських біженців.

Із серпня 2024 року Чехія збирається збільшити гуманітарну допомогу українським біженцям. Це може бути як фіксована допомога, так і компенсація фактично витрачених грошей на проживання. Щоб підтвердити місце проживання та свої витрати на нього, претенденти на допомогу повинні будуть надати документи, що підтверджують дані умови. Це свідчить про те, що українці сплачували до бюджету більше податків, ніж разова допомога від держави це зумовлено тим, що більшість біженців працевлаштовані.

До рейтингу країн, які підтримують фінансово українців увійшли також: Норвегія – 650 євро/місяць; Франція – 426 євро/місяць; Швейцарія – 350-500 євро/місяць; Велика Британія – від 350 євро/місяць.

Це цікаво зазначити той факт, що рівень підтримки українців у багатьох країнах залежить не лише від кількості біженців, а й від економічних можливостей та політичної волі урядів. Наприклад, у Норвегії та Ірландії виплати залишаються високими, незважаючи на те, що біженців стає більше, що говорить про пріоритетність підтримки українців у цих країнах.

3.3. Потенційні наслідки зовнішніх міграцій для розвитку України

Російська збройна агресія проти нашої держави змусила мільйони українців залишити свої домівки в пошуках безпеки як на території країни, так і за її межами. Водночас через тривалість конфлікту масштаби міграції й надалі залишаються значними. Одним із ключових викликів сьогодення стає питання політичної реінтеграції громадян України, які тимчасово знайшли прихисток за кордоном та економічні наслідки, що виникають внаслідок міграції великої кількості громадян до інших країн.

Збройна агресія російської федерації, розпочата 24 лютого 2022 року шляхом масованого бомбардування численних населених пунктів по всій території України, спричинила значні руйнування критичної інфраструктури та

житлового фонду. Це призвело до масштабного переміщення населення як у більш безпечні західні регіони країни, так і за її межі. Із розширенням зони активних бойових дій та очевидним прагненням агресора завдати максимальної шкоди людському та економічному потенціалу України кількість евакуйованих неухильно зростала.

Зовнішня міграція з України, що сталася внаслідок російського вторгнення, має численні наслідки для країни. Основні з них:

1. Втрата робочої сили: Вимушена еміграція значно зменшила активну робочу силу, що вплинуло на економіку, зокрема на виробництво та обслуговування. Тому відновлення робочої сили є ключовим завданням для України в контексті післявоєнної відбудови. Сприяти цій міжнародній підтримці, реконструкції економіки та поверненню українців із-за кордону.

2. Демографічні зміни: Зменшення населення може призвести до старіння населення та зменшення кількості молоді, що ускладнює відновлення країни після війни. Загиблих, поранених і зниклих безвісти внаслідок війни стало значно більше, що веде до природного зменшення населення. Значна частина населення, особливо молодь, виїжджає за кордон через загрозу війни, шукаючи безпеки та кращих економічних умов. Внаслідок бойових дій та еміграції змінюється гендерний баланс, що може вплинути на сімейні структури та соціальні відносини. Втрата населення у прифронтових регіонах може призвести до дестабілізації місцевої економіки та соціальної структури. Внутрішня та зовнішня міграція може змінити етнічні пропорції в регіонах, призводячи до соціальної напруженості. Протягом наступних років можлива подальша еміграція, що створить потребу в розробці нових стратегій для залучення населення назад. Ці зміни вимагають уваги з боку держави, планування демографічної політики та забезпечення соціально-економічної підтримки для населення, яке залишається в країні.

3. Економічні наслідки: Зовнішні міграції, спричинені вторгненням РФ в Україну, мають значний вплив на економіку країни. Цей вплив може бути як

негативним, так і потенційно позитивним у довгостроковій перспективі, залежно від реалізованої державної політики та умов повернення громадян. Витік трудових ресурсів призводить до зменшення валового внутрішнього продукту (ВВП) та вплине на податкові надходження. Люди, які виїхали за кордон, перестають сплачувати податки в Україні, що негативно впливає на дохідну частину бюджету, також емігранти витрачають свої заощадження в країнах перебування, а не в Україні, що зменшує обіг грошей усередині країни. Менша кількість робочої сили може уповільнити процес післявоєнної відбудови країни. Проте українці, які працюють за кордоном, часто надсилають гроші своїм родинам в Україну. Ці перекази стають джерелом валютних надходжень, що підтримує економіку. Українська діаспора, що збільшується, може сприяти залученню інвестицій, розвитку експорту та міжнародної співпраці. Підтримка та розвиток української економіки потребують комплексного підходу, що включає як вирішення внутрішніх проблем, так і ефективну співпрацю з міжнародною спільнотою.

4. Культурні зміни: Вимушена міграція може призвести до зміни культурного ландшафту, інтеграції українців у нові суспільства та виникнення нових культурних ідентичностей. Зовнішня міграція значно впливає на культурне середовище як в Україні, так і в країнах, що приймають переселенців. Ці зміни мають різні аспекти: від адаптації українських традицій до нових умов до зміцнення національної ідентичності. У багатьох країнах українські громади активно організовують культурні заходи, такі як фестивалі, виставки, лекції та мітинги, що популяризують українські традиції, музику, кухню та історію. Багато переселенців зберігають зв'язок з Україною, передають українську культуру своїм дітям, що сприяє довготривалому збереженню національної самобутності за кордоном. Наприклад, українські страви (борщ, вареники) починають з'являтися в європейських та американських ресторанах. У національних святах інших країн з'являються елементи української символіки. Мігранти, які повертаються, привозять із собою нові культурні впливи, ідеї, стиль життя та

звички, що сприяє глобалізації українського суспільства. Деякі переселенці стикаються з тиском адаптації до культур країни перебування, що може призвести до поступового розриву з рідними традиціями. Вимушена зовнішня міграція створює нові можливості для збереження та популяризації української культури за межами країни, але водночас ставить виклики, пов'язані з асиміляцією та втратою частини традицій. Важливо підтримувати зв'язок між українцями за кордоном і на батьківщині, розвивати культурну дипломатію та створювати умови для повернення мігрантів із набутими знаннями та досвідом.

5. Соціальні наслідки: Через вторгнення росії соціальні наслідки мають глибокий вплив на життя як самих мігрантів, так і суспільства в Україні та країнах, які приймають біженців. Ці наслідки охоплюють зміни в сімейній структурі, адаптацію до нових культурних і соціальних умов, а також виклики для інтеграції. Через міграцію багато сімей були розділені, що створює емоційне напруження та соціальні виклики для дітей, які зростають без одного або обох батьків. Значна кількість мігрантів складається з жінок та дітей, тоді як чоловіки залишаються в Україні через мобілізацію. Це призводить до тривалого розділення сімей, що впливає на емоційний стан і психологічне благополуччя. Люди, які покинули країну через війну, часто переживають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), пов'язаний із втратами, небезпекою та невизначеністю майбутнього. Умови проживання та роботи в інших країнах часто створюють труднощі для мігрантів через мовні бар'єри, дискримінацію чи брак підтримки у країнах із меншою українською діаспорою. Соціальні наслідки зовнішньої міграції є складними і багатогранними. Вони зачіпають емоційний стан людей, формують нові виклики інтеграції та впливають на структуру суспільства як в Україні, так і за її межами. Для мінімізації негативних наслідків важливо підтримувати зв'язок між мігрантами та Україною, надавати психологічну допомогу та розвивати програми інтеграції в приймаючих країнах.

Російське вторгнення на територію нашої держави призвели до великих змін у різних сферах життєдіяльності зокрема створивши одну з найбільших за

останні роки міграційних криз, яка спричинила значні наслідки як для України, так і для країн, які приймають біженців. Ці наслідки охоплюють демографічні, економічні, соціальні та культурні аспекти. Ці наслідки будуть відчуватися ще багато років і потребуватимуть значних зусиль для відновлення України та її інтеграції у глобальну спільноту. Для подолання наслідків потрібен комплексний підхід та координації зусиль держави, міжнародних партнерів та громадянського суспільства [31].

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1) Під поняттям міграція у широкому понятті слід розуміти факт перетину державного кордону особою або групою осіб з різною особистою метою. У науковій літературі представлені різноманітні класифікації міграцій: непервернена міграція, яка охоплює еміграцію, імміграцію та шлюбну міграцію. Особливе місце серед зовнішньої міграції посідають мігранти котрі покинули свою домівку через збройний конфлікт – це біженці, які змушені емігрувати зі своїх країн через загрози їхньому життю та діяльності. Під час систематизації класифікацій причин міграції можна виокремити наступні групи чинників як впливають на рішення мігрувати: економічні, політичні, соціальні, демографічні, етнічні та особистісно-психологічні чинники.

2) Для відображення міграційних процесів переважно використовується спосіб кількісного фону, картограм, картодіаграм та для зображення руху населення лінійні знаки. Досить цікавим є спосіб поєднання декількох способів зображення. Останніми роками все ширше набувають популярності інтерактивні карти у яких в режимі онлайн можна переглянути потрібні дані. Більшість міжнародних організацій для кращої візуалізації інформації подають її у вигляді інтерактивних карт. Такі карти наочно відображають міграційні потоки, види міграції та являються не перевантажені інформацією, часто відсутні умовні позначення. Створені інтерактивні карти є інтуїтивними та зрозумілими для більшості користувачів.

3) Із розпадом СРСР та здобуттям незалежності Україна зазнала суттєвих змін у характері, інтенсивності й напрямках міграцій населення. Після підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом та наближення до безвізового режиму стимулювали впровадження важливих реформ у сфері регулювання міграції. Водночас події, пов'язані з анексією Криму та збройним конфліктом на Донбасі, стали причиною масових вимушених переселень. Після

початку повномасштабного вторгнення рф до України розпочалася одна з наймасштабніших хвиль зовнішньої міграції з України. На сьогоднішній день понад 6 мільйонів українців знаходяться за межами України шукаючи притулку у різних країнах світу. Для допомоги українцям які опинилися у скрутному становище через війну європейські країни надають програми тимчасового захисту. Якщо на початку повномасштабного вторгнення більшість обирало країну для переїзду за географічним розташування (переважно країни сусіди) то на сьогодні під час вибору країни для еміграції більшість вимушених мігрантів у виборі керуються саме економічними та соціальними гарантіями, які надає приймаюча країна.

4) Територіально українські зовнішні вимушені мігранти (біженці) на даний час проживають у Європі та Північній Америці, які можна поділити на 6 регіонів. У кожному регіоні можна виділити країну у якій найбільше перебуває біженців. Так у Східній Європі виділяється Польща, а у Західній Європі – Німеччина. У Північноамериканському регіоні лідируючу позицію займає США, це зумовлено через надання урядом програми підтримки United for Ukraine. Аналіз отриманої інформаційної бази дозволив виділити 10 країн, які варто обрати для еміграції та мають гарні програми тимчасового захисту. До таких країн належать: Велика Британія, Чехія, Словаччина, Польща, Німеччина, Іспанія, Італія, Франція, Норвегія та Швейцарія. Саме ці країни забезпечують вигідну економічну та соціальну підтримку, надають допомогу в соціальній та психологічній адаптації у країнах.

У подальшій перспективі дослідження можливо розширити даними про внутрішню вимушену міграцію в Україні та на основі доданих даних комплексно оцінити темпи та кількість як зовнішньої так і внутрішньої міграції населення спричиненого вторгненням рф на територію України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біженці в 2024 році: що чекає на українців за кордоном. Кореспондент.net. URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4650985-bizhentsi-v-2024-rotsi-scho-chekaie-na-ukraintsiv-za-kordonom> (дата звернення: 01.09.2024)
2. Бочковська А., Руденко Л. Карти Національного атласу України як інформаційна база для дослідження формування чисельності населення. 2014. №2. С. 3–9.
3. Гончаров М. А. Розробка карт вимушених міграцій населення в межах України. Географічні дослідження: історія, сьогодення, перспективи : збірник наукових праць (за матеріалами щорічної наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої пам'яті професора Г. П. Дубинського. Харків, 13 квіт. 2023 р.). Вип. 15. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 41–43.
4. Демографічна криза в Україні: як змінилася народжуваність внаслідок пандемії та війни. Мета. 24.05.2023. URL: <https://meta.ua/uk/news/health/76653-demografichna-kriza-v-ukrayini-yak-zminilasyanarodzhuvanist-vnaslidok-pandemiyi-ta-viini> (дата звернення 29.07.2024)
5. Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua> (дата звернення: 01.11.2024).
6. Другов О. До проблеми освітньої еміграції українців URL: <https://osvita.ua/vnz/75342/> (дата звернення 05.11.2024)
7. Звіт про стан міграції в Україні. *Міжнародна організація з міграції ООН*. URL: [https://www.iom.int/search?keywords=Ukraine%20Response%202022&type\[0\]=situation_report®ion_country=ukraine&created=All](https://www.iom.int/search?keywords=Ukraine%20Response%202022&type[0]=situation_report®ion_country=ukraine&created=All) (дата звернення: 10.07.2024).
8. Зовнішня трудова міграція населення України. Київ : Держ. ком. статистики України. 119 с.

9. Іноземцев.В. Імміграція: нова проблема нового століття (Історичний нарис) //Соціологічні дослідження.- 2003.- № 4. - С. 64-72.
10. Лаб'як І. Які країни приймають біженців з України: список, правила, умови. ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/svit/yaki-krayini-priymayut-bizhenciv-z-ukrayini-spisok-pravila-umovi-2412895.html> (дата звернення: 26.12.2023)
- 11.Макознак Е. Міжнародна класифікація катигорій мігрантів / Соціальні виміри суспільства. Збірник наукових праць. — Вип. 5. — К.: Інститут соціології НАН України. — 2002. — 516 с.
- 12.Малиновська О.А. МІГРАЦІЯ зовнішня (міждержавна) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2009. - 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Migratsiya_zovnishnya (дата звернення: 09.11.2024)
- 13.Міграційна статистика в Україні та шляхи її удосконалення. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/migraciyna-statistika-v-ukraini-ta-shlyakhi-ii-udoskonalennya> (дата звернення: 20.11.2024).
- 14.Міграційний рух населення. Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/mihratsiynyy-rukhn-naselennya-1> (дата звернення: 20.11.2024)
15. Міграційні настрої студентів в умовах візової лібералізації. URL: <http://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2017/11/ДОСЛІДЖЕННЯ-МІГРЦІЙНИХ-НАСТРОЇВ.pdf> (дата звернення 06.11.2024)
16. Міграція як чинник розвитку в Україні. Київ : МОМ, 2016. 32 с.
- 17.Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16273.html> (дата звернення 15.11.2024).
- 18.Національний атлас України. Наук. ред. Л.Г. Руденко. Київ: ДНВП «Картографія», 2007. 440 с.

- 19.Озтурк І. Життя українських біженців у Грузії: ООН зафіксувала цікаві тенденції. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua> (дата звернення: 20.11.2024).
- 20.Пилипченко О. Фактори міграції: зміст та класифікації. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки. 2023. Вип. 1 (68). С. 44–46
- 21.Платформа міграційних даних для регіонального розвитку, заснованого на фактичних даних (M-POWERD). URL: <https://seeecadata.iom.int/msite/seeecadata/country/ukraine> (дата звернення: 10.11.2024).
- 22.Побулавець Н. Л. Концептуальні підходи до дефініцій поняття «міграція». Соціально-трудові відносини: теорія та практика . 2014. № 1. С. 373-376.
23. Поширені запитання по країнам. Україна - це дім. URL: <https://ukraineishome.org/uk/frequently-asked-questions/> (дата звернення: 01.09.2024).
- 24.Прибиткова І. Сучасні міграційні процеси: теоретикометодологічні аспекти досліджень // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 1999. — № 1.— С. 161 172.].
- 25.Пробоїв О., Білецька І. Україна в контексті глобальних міграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2017. № 10. С. 57
- 26.Пуригіна О. Г., Сардак С. Е. Міжнародна міграція : навч. посіб. Дніпро : ДНУ, 2009. 352 с.
- 27.Рибаковський Л. Л. Фактори і причини міграції населення, механізм їх взаємозв'язку. народонаселення, 2017. № 2. С. 51–61
- 28.Семенкова М. А. Особливості міграційних процесів під час збройного конфлікту на сході України та їх вплив на безпекове середовище. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 20. 2020. № 2. С. 233–240.
- 29.Следь О.М. Вимушена міграція: ознаки поведінки та фактори впливу. Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. 2019. №1 (20). С. 63-71.

30. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 6 (20) / Головні редактори д.екон.н. В.М.Ворона, д.соціол.н. М.О.Шульга. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. – 517 с. URL: <https://i-soc.com.ua/ua/edition/ukrainske-suspilstvo/issues/> (дата звернення 29.10.2024)
31. Фурик Б. Міграція як ефект агресії росії проти України: розуміння наслідків. *Право*. 2021. Т. 2, № 83. С. 358–364.
32. Хомра А. Міграція населення: питання теорії, методики вивчення. Київ : Наук. думка, 1979. 148 с.
33. Швець Л.С. Сучасний міграційний процес: позитивні та негативні наслідки для європейських країн : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2019. 213 с.
34. An official website of the European Union. Регулювання міграції: Прийом біженців з України. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-welcoming-refugees-ukraine_uk (date of access: 31.08.2024).
35. Border traffic and movement of goods and services at the European Union's external border on the territory of Poland in 2013 / Central Statistical Office, Statistical Office in Rzeszow. – Warszawa-Rzeszow, 2014. URL: <http://rzeszow.stat.gov.pl> (дата звернення 01.11.2024)
36. Campillo-Carrete B. South-South Migration: A review of the literature. ISS Working Paper Series / General Series. 2013. Volume 570. P. 1–89
37. Clarke J.L. Population Geography. Programon Press, Oxford. 1981. 123 p.
38. Filipchuk, L., Lomonosova, N., Syrбу, O., & Kabanets, J. (2022). Forced migration and war in Ukraine (2022, February 24 - March 24). Cedoss, 1-12. Retrieved from. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/forced-migration-and-the-war-in-ukraine.docx.pdf>. (дата звернення 25.10.2024)

39. Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology. Third edition. ILO position paper. Geneva: ILO, 2021. 73 p
40. Global Report on Internal Displacement. IDMC, 2020. 126 p.
41. Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration. The World Bank, 2021. 325 p.
42. Integrating Labour Migration into the 2013 UN High-level Dialogue on International Migration and Development, and the Post-2015 UN Development Agenda. ILO position paper. Geneva: ILO, 2013. 14 p
43. Newman, J.L. Matzke, G.E. Population: Pattern, Dynamics, and Prospects. - Prentice-Hall, Inc, Englewood Cliffs, New Jersey. 1984. 168 p.
44. The flow towards Europe - Lucify. Lucify. URL: <https://www.lucify.com/the-flow-towards-europe/> (дата звернення: 18.12.2023).
45. Total Immigrant and Emigrant Populations by Country. migrationpolicy.org. URL: <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/total-immigrant-and-emigrant-populations-country> (дата звернення: 21.12.2023)
46. Trewartha, G.T A Geogrophy of Population: World pattern. *John Wiley&Sons, Inc*, New York. 1969. 136 p.
47. Ukraine Refugee Situation. *Operetional Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 29.08.2024).
48. United Nations. Data Portal Population Division. URL: <https://population.un.org/dataportal/data/indicators/49/locations/804/start/1990/end/2023/line/linetimeplot?df=b935ff23-c79c-4bf6-865b-b60d30917693> (date of access: 25.08.2024).
49. World bank group. URL: <https://data.worldbank.org/country/ukraine> (date of access: 25.08.2024).
50. World Migration Report 2022. (2023). International Organization for Migration. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> (date of access: 22.08.2024).